

Nina Piri

Henkilökohtaisen avun palvelun piiriin hakeutumista edistäviä ja estäviä tekijöitä

Metropolia Ammattikorkeakoulu

Toimintaterapeutti AMK

Toimintaterapian koulutusohjelma

Opinnäytetyö

12.5.2015

Tekijä(t) Otsikko Sivumäärä Aika	Nina Piri Henkilökohtaisen avun palveluiden piiriin hakeutumista edistäviä ja estäviä tekijöitä 42 sivua 12.5.2015
Tutkinto	Toimintaterapeutti AMK
Koulutusohjelma	Toimintaterapian koulutusohjelma
Suuntautumisvaihtoehto	Toimintaterapia
Ohjaaja(t)	Yliopettaja Toini Harra Lehtori Anja Sario
<p>Henkilökohtaisen avun turvin pyritään edistämään vammaisten henkilöiden mahdollisuuksia toimia yhteiskunnassa yhdenvertaisesti ja edesauttamaan vammaisten henkilöiden omatoimisuutta. Opinnäytetyö tarkastelee henkilökohtaisen avun palveluiden piiriin hakeutumista <i>edistäviä</i> ja <i>estäviä tekijöitä</i> ja tuo esille näkemyksiä henkilökohtaisen avun palveluista. Tavoite on tarjota opinnäytetyön yhteistyökumppanille uusia näkökulmia henkilökohtaisen avun palveluiden kehittämiseen.</p> <p>Opinnäytetyön aineisto kerättiin teemamuotoisin ryhmä- ja yksilöhaastatteluin. Haastattelussa oli sekä sellaisia vammaisia, jotka käyttivät henkilökohtaisen avun palveluita että niitä, jotka eivät mainittuja palveluja käyttäneet samoin kuin henkilökohtaisen avun palveluiden työntekijöitä. Teoreettisena taustana työssä oli Inhimillisen toiminnan malli (Model of Human Occupation, MOHO), jonka avulla on mahdollista ymmärtää ihmisen, hänen toimintansa ja ympäristönsä välistä vuorovaikutusta. Työssä keskityttiin teoreettisen mallin mukaisiin ihmisen toiminnalliseen käyttäytymiseen liittyviin käsitteisiin <i>tahto</i>, <i>tottumus</i> ja <i>suorituskyky</i>, sekä käsitteeseen <i>ympäristö</i>. Mallin avulla laadittiin haastattelussa tarvittavat kysymykset ja analysoitiin kerätty aineisto. Menetelmänä käytettiin teorialähtöistä sisällönanalyysiä.</p> <p>Tulokset osoittavat, että henkilökohtaisen avun palvelujen piiriin hakeutumista <i>edistäviä</i> ja <i>estäviä tekijöitä</i> on lähes yhtä paljon; <i>estäviä tekijöitä</i> kuitenkin hieman enemmän. <i>Edistäviin tekijöihin</i> vaikuttavat enemmän ympäristöön kuin ihmisen toiminnalliseen käyttäytymiseen liittyvät seikat. Sen sijaan noin kaksi kolmannesta <i>estävistä tekijöistä</i> liittyy ihmisen toiminnalliseen käyttäytymiseen. Tulosten perusteella vammaiset kokevat ensiarvoisen tärkeäksi, että he saavat tietoa henkilökohtaisen avun saamisen mahdollisuuksista ja että he saavat apua palveluiden piiriin hakeutumisessa. Tuloksista käy myös voimakkaasti ilmi, että vammaisille on ratkaisevan tärkeää vakuuttua oman yksityisyytensä säilymisestä henkilökohtaisen avun palveluiden käyttäjänä.</p>	
Avainsanat	henkilökohtainen apu, vammainen ja vaikeavammainen henkilö, subjektiivinen oikeus, yhdenvertaisuus ja syrjintä, inhimillisen toiminnan malli

Author(s) Title	Nina Piri The Promoting and Prohibiting Factors of Seeking Personal Assistance Services
Number of Pages Date	42 pages 12 May 2015
Degree	Bachelor of Health Care
Degree Programme	Occupational therapy
Specialisation option	Occupational therapy
Instructor(s)	Toini Harra, Principal lecturer Anja Sario, Senior Lecturer
<p>Personal assistance aims to promote the opportunities of people with disabilities to operate equally in the society, and to further their autonomy. The purpose of this thesis is to examine the <i>promoting</i> and <i>prohibiting factors</i> which affect the seeking for personal assistance services, and offer stances on the personal assistance services. The goal is to offer the cooperation partner new viewpoints for improving personal assistance services.</p> <p>The material for this thesis was collected from theme based group and individual interviews. The participants in the interviews included both such persons with disabilities who use the personal assistance services, and such who do not, and also personal assistance services employees. Theoretical background for the thesis was the Model of Human Occupation, MOHO, by which it is possible to understand the interaction between a person, the person's occupation and the environment. The focus of the study was on the terms related to a person's occupational behaviour according to the theoretical model: <i>volition</i>, <i>habitation</i>, and <i>performance capacity</i>, and on the term <i>environment</i>. The questions needed in the interviews were composed and the material was analysed by means of the model. The method used was the theory driven content analysis.</p> <p>The results indicate that the numbers of <i>promoting and prohibiting factors</i> for seeking personal assistance services are almost the same; however, the number of prohibiting factors is slightly higher. The <i>promoting factors</i> are determined by matters related to the environment more than those related to a person's occupational behaviour. On the other hand, approximately two thirds of the <i>prohibiting factors</i> are related to a person's occupational behaviour. According to the results, persons with disabilities consider it crucial to get information about the possibilities of obtaining personal assistance, and to get help in seeking the services. The results also strongly suggest that it is of primary importance for persons with disabilities to become convinced of maintaining their privacy as users of personal assistance services.</p>	
Keywords	personal assistance, a person with a disability, a person with a severe disability, subjective right, equality, discrimination, Model of Human Occupation (MOHO)

Sisällys

1	Johdanto	2
2	Työn taustaa	4
2.1	Lahden Validia Asuminen (Lahden Validia-talo)	5
2.2	Validia Asumisen henkilökohtainen apu	6
2.3	Aiempia tutkimuksia	7
3	Opinnäytetyön keskeiset käsitteet	8
3.1	Vammainen ja vaikeavammainen henkilö	8
3.2	Henkilökohtainen apu	9
3.3	Subjektiivinen oikeus	12
3.4	Yhdenvertaisuus ja syrjintä	12
4	Inhimillisen toiminnan malli, MOHO	14
4.1	Ihminen	14
4.2	Toiminta	16
4.3	Ympäristö	16
5	Haastattelut ja analyysi	17
5.1	Tiedonhankinnan keinot	17
5.2	Haastattelun suunnittelu ja toteutus	19
5.3	Aineiston analysointi	21
6	Analyysin tulokset	24
6.1	Aineiston jakautuminen yläluokkiin	24
6.2	Aineiston jakautuminen alaluokkiin	26
6.3	Edistävät ja estävät tekijät	29
7	Pohdinta	33
7.1	Päätelmät ja jatkoehdotukset	33
7.2	Jatkotutkimusehdotukset	36
7.3	Eettinen tarkastelu	37
	Lähteet	40

AVUSTAJA

*"Olet siinä hetken
käteni, jalkani.
voimieni jatkeena.
arjessa apuna.
jätäthän minulle
oikeuden ajatella.
mitä apua tarvitsen.*

*Tämä hetki on elämää minun ja
työpäivääsi, elämää myös sinun.
Minä sain hetken avuksi minun
sinä saat kiitoksen päivääsi sinun.*

Paula Rantatorikan runo kirjasta Tahtoa, todellisuutta ja toiveita. Suuria kertomuksia henkilökohtaisesta avusta. (Rantatorikka 2006: 30)

1 Johdanto

Ihmisen tasapainoiseen kehittymiseen tarvitaan kokemuksia omasta arvokkuudesta ja merkittävyydestä, myös auttamistilanteissa. Avustettavan henkilön yksilöllisyys tai jopa identiteetti voi muuttua, mikäli hän ei saa mahdollisuutta määritellä omaa toimintaansa esimerkiksi yksityisyyden rajat ylittävissä tilanteissa. Ihmisen avuttomuuden tunnetta voi lisätä se, ettei häntä kuulla. Se voi myös jopa ehkäistä täysivaltaisena kansalaisena toimimista. Avustettava voi myös kokea avustustoimenpiteiden myötä olevansa toimenpiteiden kohteena eikä niinkään tietty yksilö. (Nurmi-Koikkalainen 2006: 33, 37.)

Vammaisista henkilöistä suurin osa ei ole työelämässä, joten vapaa-aika ja mielekäs tekeminen korostuvat heidän elämässään. Vammaisia henkilöitä kannustetaan osallistumaan harrastuksiin ja virkistystoimintaan. Osallistuminen esimerkiksi jäsentää vammaisen henkilön arkea ja muokkaa heidän rutiinejaan ja tottumuksiaan. (Eriksson 2008: 77.) Vammaisen henkilön riippumattoman elämän saavuttamisen kannalta pidetään tärkeänä mahdollisuutta palkata henkilökohtainen avustaja (Askheim 2005: 247). Henkilökohtaisen avun tarkoituksena onkin mahdollistaa vaikeavammaiselle itsenäistä elämää, edistää yhdenvertaisuutta sekä ehkäistä ja poistaa vammasta aiheutuvia esteitä ja haittoja (Räty 2010: 231).

Opinnäytetyöni tarkoituksena oli löytää tekijöitä, jotka *edistävät* tai *estävät* vammaisen henkilön henkilökohtaisen avun palveluiden piiriin hakeutumista. Opinnäytetyön keskeinen kysymys oli: *Mitkä tekijät edistävät tai estävät vammaisen henkilön hakeutumista Validia-talon henkilökohtaisen avun piiriin?* Työn tarkoituksena oli myös tuoda esille vammaisten henkilöiden ja henkilökohtaisen avun työntekijöiden näkemyksiä henkilökohtaisen avun palveluista. Näiden avulla tavoitteena oli tarjota yhteistyökumppanille uusia näkökulmia henkilökohtaisen avun palveluiden kehittämisessä.

Opinnäytetyöni teoreettisena taustana oli Inhimillisen toiminnan malli (Model Of Human Occupation, MOHO), jatkossa MOHO. Työssä keskityttiin mallin mukaisiin ihmisen toiminnalliseen käyttäytymiseen liittyviin tekijöihin, tahto, tottumus ja suorituskky sekä ympäristötekijöihin (Kielhofner 2008: 12 - 21), joten myös teoriaa on selvitetty hieman laajemmin niiden osalta. Kyseisessä mallissa tahdon merkitystä korostetaan ihmisen keskeisenä elementtinä (Ritsilä 2002: 8). Tahto onkin käsitykseni mukaan toimintaterapeutisesta näkökulmasta tarkasteltuna erittäin merkityksellinen suhteessa mihin tahansa ihmisen toimintaan. Hypoteesinani oli, että henkilön tahdolla olisi merkittävä vai-

kutus henkilökohtaisen avun palveluiden piiriin hakeutumisessa. Valitsemani teorian avulla laadin työssäni tarvittavat teemamuotoiset apukysymykset teemahaastatteluita varten. Kyseisen teorian avulla myös analysoin saamani aineiston.

2 Työn taustaa

Opinnäytetyöni yhteistyökumppanina oli Lahden Validia Asuminen -yksikkö. Hämeen ja Kaakkois-Suomen Avopalveluiden palveluesimies Heljä Lehtosen kanssa käymässä keskustelussa nousi esille tarve tarkastella muun muassa sitä, miten motivoida vammaisen asiakas käyttämään hänelle ne myönnettyt henkilökohtaisen avun tunnit, jotka ovat kohdistettu harrastuksiin, yhteiskuntaan osallistumiseen ja sosiaaliseen kanssakäymiseen. (Lehtonen 2014.)

Palveluesimies Lehtosen mukaansa vaikeavammaiset henkilöt eivät aina käytä saamaansa etua, vaan henkilökohtaisen avun tunteja jää toisinaan käyttämättä. Syinä siihen saattavat olla vaikeavammaisen henkilön motivaation puute ja/tai kommunikointiongelmia. Tämä taas saattaa palveluesimies Lehtosen mukaan johtaa siihen, että henkilökohtaisen avun tunneista päättävä elin tulkitsee avun tarpeen pienemmäksi kuin se todellisuudessa on. (Lehtonen 2014.)

Termi motivaatio täsmentyi työskentelyn edetessä vammaisen henkilön omaksi toimintaa koskevaksi tahdoksi. Kun ihmisellä on tietty tavoite tai päämäärä, hän on motivoitunut. (Turku 2007: 33.) Motivaatiota kutsutaan päätöksen teon jälkeen tahdoksi. Pelkkä voimakas motivaatio ei aina riitä tavoitteiden saavuttamiseksi. Kun tahtoo riittävästi, niin silloin asiat myös viedään loppuun. (Järvillehto – Kiiski 2009: 75.) Tahdolla on merkittävä vaikutus ihmisen toiminnallisuuteen ja se ohjaa myös tekemisen suhteen valintoja (Kielhofner 2008: 47). Arvelen muun muassa edellä mainittujen seikkojen perusteella tahdolla olevan merkitystä myös henkilökohtaisen avun palveluihin hakeutumisessa.

Tutkimusaiheen on nouseva työelämän omista käytännöistä ja mielenkiinnon kohteista, eikä se työelämässä toteutettuna voi olla koskaan vapaa toimeksiantajan lähtökohdista (Vilkka 2005: 44). Keskusteluissa yhteistyökumppanini kanssa pohdittiin kuitenkin sitä, että aiheen tulisi olla toimintaterapian kannalta merkityksellinen hyödyttääkseen myös minua tekijänä. Mielestäni motivaatio ja tahto toimia ovat oleellisia tekijöitä ihmisen mielekkään elämän kannalta, ja ne myös vaikuttavat vahvasti ihmisen valintoihin. Motivaatio ja tahto käsitteinä korostuvat käsitykseni ja kokemukseni mukaan toimintaterapian käytännön työssä ja myös monissa alan eri teorioissa. Henkilökohtaisen avun palveluihin hakeutumiseen vaikuttavat asiakkaan itsestään tai hänen ympäristöstään johtuvat *edistävät* ja *estävät tekijät*, ja myös henkilön oma tahto. Henkilökohtaisen avun

palveluihin hakeutumisessa *edistävien* ja *estävien tekijöiden* esille nostamisella ja estävien tekijöiden minimoinnilla on mielestäni mahdollista kehittää henkilökohtaisen avun palveluita. Myös näistä edellä mainituista syistä aihe herätti kiinnostusta, ja koin aiheen yhteistyökumppaninikin kannalta merkitykselliseksi ja tärkeäksi.

Sosiaali- ja terveysministeriö on parhaillaan uudistamassa vammaislainsäädäntöä. Keskeisenä erityislainsäädännön tavoitteena on muun muassa turvata vammaisten henkilöiden osallisuutta, yhdenvertaisuutta ja itsemääräämisoikeutta, ja edistää heidän edellytyksiään elää ja toimia yhteiskunnassa yhdenvertaisesti muiden kanssa. (Terveysten ja hyvinvoinnin laitos 2014a.) Sosiaali- ja terveysministeriön asettaman työryhmän tehtävänä on yhdistää vammaispalvelu- ja kehitysvammalaki uudeksi vammaispalvelu- ja koskevaksi erityislaiksi. Tämän lisäksi työryhmän tarkoitus on myös selvittää muut nykyisen vammaispalvelulainsäädännön uudistustarpeet. (Terveysten ja hyvinvoinnin laitos 2014b.)

Osallistuin 16.12.2014 Sosiaalialan osaamiskeskus Verson järjestämään keskustelu- ja ryhmätyöskentelytyyppiseen tilaisuuteen aiheena ”Vammaislainsäädännön uudistus ja itsemääräämislain tilanne”. Käsiteltävää aihetta alustivat kehittämisspäällikkö Päivi Nurmi-Koikkalainen ja erikoissuunnittelija Anu Autio Terveysten ja hyvinvoinnin laitokselta. Sain tilaisuudessa tuoretta tietoa vammaislainsäädännön uudistuksen vaiheista.

Palveluiden kehittymisen myötä vammaisten asema sekä yhteiskunnan esteettömyys ja saavutettavuus ovat viimeisen kolmen vuosikymmenen aikana parantuneet. Kehitys ei kuitenkaan ole kokonaan poistanut vammaisen henkilön jokapäiväisessä elämässään kohtaamia esteitä, sosioekonomista eriarvoisuutta ja syrjiviä käytäntöjä. Vallitsevat asenteet ja edelleen, kehityksestä huolimatta, myös yhteiskunnan rakenteelliset esteet rajoittavat vammaisten itsenäistä suoriutumista, itsemääräämisoikeutta ja yhteiskunnallista osallisuutta. (Terveysten ja hyvinvoinnin laitos 2014c.) Näkemykseni mukaan hyvin toimivat henkilökohtaisen avun palvelut vaikuttavat vammaisten henkilöiden yhteiskunnalliseen asemaan myönteisesti. Uskon sen myös olevan tärkeä elementti vammaisen henkilön arjen mielekkyyden kannalta.

2.1 Lahden Validia Asuminen (Lahden Validia-talo)

Lahden Validia-talossa tarjotaan asumispalveluita vaikeavammaisille henkilöille. Lahden Validia-talo sijaitsee Paavolan kaupunginosassa lähellä Lahden keskustaa, ja näin

ollen palvelut tukevat myös liikuntaesteisen osallisuutta. Lahden Validia-talossa on 43 asuntoa, joista yksi on kaksio ja loput yksiöitä. Asuntojen lisäksi asukkaiden käytössä on myös muun muassa ruokasali, saunatilat sekä talossa toimivan päivätoiminnan harastetila. Työtä Lahden Validia-talossa tehdään moniammatillisissa työryhmissä, jotka räätelöivät asukkaalle yhdessä asukkaan ja hänen tukiverkostonsa kanssa yksilöllisiä palveluita asukkaan tarpeiden mukaisesti. (Validia Asuminen n.d. a.; Lehtonen 2014.)

Palveluasumisen asiakkailla on erilaisia toimintakykyä ja kommunikointia rajoittavia vammoja tai sairauksia, muun muassa aivohalvausta, MS-tautia ja synnynnäisiä tai onnettomuuden aiheuttamia vammoja. Päivittäisessä elämässään asiakkaat tarvitsevat apua muun muassa päästäkseen vuoteesta pyörätuoliin ja takaisin, pukeutumisessa, henkilökohtaisesta hygieniasta huolehtimisessa, ruokailuissa, asioinnissa ja kommunikoinnissa. Kaikki asiakkaat ovat aikuisia.

Lahden Validia-talosta on mahdollista saada palveluasumisen lisäksi arviointiin ja asumisvalmennukseen, lomitukseen ja päivätoimintapalveluihin sekä henkilökohtaiseen apuun keskittyneitä palveluita. Asiakkaina ovat henkilöt, jotka tarvitsevat asumispalveluiden lisäksi elämänhallintaansa tukipalveluja ja tukiverkoston. (Validia Asuminen n.d. a.)

Yhteistyökumppanina Lahden Validia-talo osoittautui erinomaiseksi muun muassa sen aktiivisesti tarjoamien ja käytännössä toimiviksi osoittautuneitten henkilökohtaisten palveluiden vuoksi. Saatoin myös seurata läheltä henkilökohtaisen avun palveluita, sillä työskentelin opinnäytetyötä tehdessäni osan aikaa Lahden Validia-talossa arvioivan ja valmentavan asumisen palvelun yksikössä toimintaterapeutin äitiysloman sijaisena.

2.2 Validia Asumisen henkilökohtainen apu

Validia Asuminen toimii valtakunnallisesti ja tarjoaa henkilökohtaisen avun palveluita useilla paikkakunnilla. Palvelu perustuu pitkään kokemukseen vaikeavammaisten henkilöiden avustamisessa. Henkilökohtaisen avun työstä vastaa Validia Asumisen ammattitaitoinen henkilökunta. Henkilökuntaa valittaessa on otettu huomioon työntekijän erityistaidot, esimerkiksi mahdollisuudet käyttää vaihtoehtoisia kommunikaatiomenetelmiä ja taidot käsitellä apuvälineitä. (Validia Asuminen n.d. b.)

Validia Asumisen henkilökohtaisen avun palvelun tavoitteena on lisätä vaikeavammaisen henkilön yhdenvertaisuutta, itsenäisyyttä ja itsenäistä toimintakykyä.. Palvelua toteutetaan asiakkaiden yksilöllisten tarpeiden mukaisesti ja asiakas voikin tavallisesti itse määritellä missä tehtävissä häntä avustetaan. Tukea voidaan antaa esimerkiksi harrastustoiminnan, työskentelyn ja asioinnin lisäksi myös arkisempiin toimiin, kuten henkilökohtaiseen hygieniaan, hoitotoimenpiteisiin ja haavanhoitoon. Palvelu voidaan maksaa käyttämällä palveluseteliä. Asiakkaalla voi tätä tarkoitusta varten olla myös kunnan maksusitoumus, tai hän voi maksaa palvelun itse. (Validia Asuminen n.d. b.)

2.3 Aiempia tutkimuksia

Aihettani sivuavia henkilökohtaisen avun palveluihin liittyviä tutkimuksia tai opinnäytteitä löytyi useita. Esimerkiksi Kivistön (2011) henkilökohtaiseen apuun ja monimuotoiseen osallisuuteen liittyvässä tutkimuksessa tutkimuskysymyksinä olivat *”Minkä verran ja millaisille kodin ulkopuolisille areenoille vaikeavammaiset henkilökohtaisen avun asiakkaat osallistuvat?”* ja *”Millaista osallisuutta henkilökohtainen apu ja sen eri toteuttamistavat mahdollistavat vaikeavammaisille asiakkaille?”* (Kivistö 2011: 9). Kyseisessä tutkimuksessa ei kuitenkaan suoranaisesti käsitelty *edistäviä* ja *estäviä tekijöitä* vaikeavammaisen henkilön hakeutuessa henkilökohtaisen avun palvelun piiriin.

Toinen aihepiiriltään omaa työtäni sivuava tutkimus käsitteli henkilökohtaisen avun työnantajien kokemuksia työnantajatehtävissä ja niiden hoitamisessa (Hallman 2013: 2), eikä siten sekään täysin vastannut omaani. Henkilökohtaisen avun palvelusta Porin Validia-palvelussa on tehty oma tutkimuksensa (Ajoviita 2014). Tutkimuksessa on mallinnettu henkilökohtaisen avun palvelu Porin Validia-palvelussa. Myöskään Ajoviidan työssä ei keskitytty *edistäviin* tai *estäviin tekijöihin* palveluihin hakeutuessa, vaan pääasiallisena tarkoituksena oli luoda uudenlaista mallia henkilökohtaisen avun ostopalveluille. (Ajoviita 2014.)

3 Opinnäytetyön keskeiset käsitteet

3.1 Vammainen ja vaikeavammainen henkilö

Vammaisia ei tule määritellä yhtenäiseksi ryhmäksi, vaan kussakin tapauksessa tulee nähdä yksilölliset toimintarajoitukset, joita kyseessä oleva vamma aiheuttaa. Vammaispalvelulain mukaan vammaisuuden tai vaikeavammaisuuksien määrittely ei voi koskaan perustua vain pelkkään lääkärin tai terveydenhuoltohenkilöstön arvioon, vaan siinä voidaan ottaa huomioon myös esimerkiksi sosiaalihuollon viranomaisen arviointi. Vammaista henkilöä koskevissa suunnitelmissa tai toimintaohjelmien laatimisissa tulee tasmentää kuinka vammaisuus vaikuttaa yksilön toimintamahdollisuuksiin ja toimintakykyyn. (Räty 2010: 32 – 36.)

World Health Organizationin, eli WHO:n mukaan vamma tarkoittaa psykologisten tai fysiologisten toimintojen tai anatomisen rakenteen puutosta tai poikkeavuutta. WHO:n mukaan vamma sinänsä ei aina välttämättä merkitse toimintakyvyn rajoitusta. Tietyissä olosuhteissa se voi kuitenkin aiheuttaa toiminnan vajavuutta, joten vammasta aiheutuvien haittojen kannalta ratkaisevaa tässä määrittelyssä ovat olosuhteet. Vaikeavammaisuuksissa WHO:n määritelmän mukaan aiheuttajina on yksi tai useampia normaalia elämää oleellisesti rajoittavia tekijöitä. (Räty 2010: 32 – 33.)

Vammaispalvelulain mukaisen määrittelyn perusteella vammaisella henkilöllä on vamman tai sairauden vuoksi erityisiä vaikeuksia selvitä normaalin elämän toiminnoista. Toinen määrittelyehto on, että haitta on pitkäaikainen. (Laki vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista 3.4.1987/380 2 §.) Vammaispalvelulain määritelmässä ei ole ikärajoituksia, eikä myöskään mitään vamma ryhmää ole suljettu lain soveltamisen ulkopuolelle. Vammaispalvelulain käyttämässä määritelmässä ovat käytössä termit pitkäaikaisuus, henkilön erityiset suoriutumisvaikeudet, tavanomaiset elämäntoiminnot ja välttämätön tarve. Pitkäaikaisuudella tarkoitetaan tässä yhteydessä sitä, että vammasta tai sairaudesta aiheutuva rajoitus on jatkuvaluonteinen ja pitkäaikaisvaikutteinen. Rajoitukset voivat pitkäaikaisuusmääritelmän mukaan olla kuitenkin riippuvaisia ulkopuolisista tekijöistä ja esiintyä myös vain aika ajoin. Pitkäaikaisuusmääritelmää arvioitaessa tulee ottaa huomioon yksilöllisyys. Jotta määritelmä *erityiset suoriutumisvaikeudet* täyttyvät, tulee vammasta johtuvien vaikeuksien olla erityisiä, kohtuuttoman suuria tai ulkopuolisen avun tarve olla suuri. Jälleen siis korostetaan yk-

silöllisyyttä, sillä mitään sairaus- tai vammaluetteloa ei tässäkään tapauksessa kyetä esittämään. Myös määritelmä tavanomaiset elämäntoiminnot perustuu yksilöllisyyteen, sillä arviointi lähtee vammaisen henkilön yksilökohtaisista tarpeista ja elämään liittyvistä tekijöistä. Määritelmään kuuluvat muun muassa asuminen, liikkuminen ja asioiminen, sekä myös vapaa-ajan toiminnot. Välttämätön tarve liittyy vammaisen henkilön palveluihin ja tukitoimiin. Niitä kuvattaessa tai arvioitaessa tulee ottaa huomioon mitä rajoituksia, esteitä tai tarpeita kyseessä oleva vamma tai sairaus aiheuttaa ja millaista tarvetta palvelulle nämä haitat puolestaan aiheuttavat. (Räty 2010: 33 – 35.)

3.2 Henkilökohtainen apu

Henkilökohtainen apu on vammaisen henkilön tavallisessa elämässään välttämättä tarvitsemaa arkista apua, jota hän saa toiselta ihmiseltä ja jota ilman henkilö itse ei vammaan tai sairauden vuoksi kykene suoriutumaan (Terveiden ja hyvinvoinnin laitos 2014d). Tässä tapauksessa välttämättömyyttä on aina tulkittava siten, että huomioidaan yksilöllinen avuntarve ja elämäntilanne. Henkilökohtaisen avun tarkoituksena on edistää vaikeavammaisen itsenäistä elämää ja yhdenvertaisuutta sekä laajentaa hänen mahdollisuuksiaan osallistua yhteiskunnalliseen toimintaan. Sen tarkoituksena on myös ehkäistä ja poistaa vammasta aiheutuvia esteitä ja haittoja. (Räty 2010: 231 – 232.) Henkilökohtaisena avustajana tulee olla pääasiassa joku muu kuin henkilön omainen tai muu läheinen henkilö (puoliso, lapsi, vanhempi, isovanhempi, avopuoliso tai samaa sukupuolta oleva elämänkumppani). Omaista tai läheistä henkilöä voidaan käyttää vain painavasta syystä. Tällaisena riittävän painavana syynä voi tulla kyseeseen muun muassa vammaisen henkilön oma etu. (Terveiden ja hyvinvoinnin laitos 2014d.)

Sellaisella vaikeavammaisella henkilöllä, jolla henkilökohtaisen avun palvelun myöntämiskriteerit täyttyvät, on subjektiivinen oikeus vammaispalvelulain mukaiseen palveluun (Terveiden ja hyvinvoinnin laitos 2014d). Vammaispalvelulain mukaan henkilökohtaista apua myönnetään vastaamaan vaikeavammaisen henkilön välttämätöntä avuntarvetta (Terveiden ja hyvinvoinnin laitos 2014d). Sitä myönnetään muun muassa päivittäisiin toimiin, työhön ja opiskeluun, sekä harrastuksiin, yhteiskunnalliseen osallistumiseen ja sosiaalisen vuorovaikutuksen ylläpitämiseen (Laki vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista 19.12.2008/981 8 c §). Vaikeavammaiselle henkilölle, joka on palveluasumisen tai asumispalvelun piirissä, on järjestettävä henkilökohtaista apua myös kodin ulkopuolisiin päivittäisiin toimiin (Terveiden ja hyvinvoinnin laitos 2014d).

Henkilökohtaista apua on järjestettävä siihen oikeutetulle vaikeavammaiselle henkilölle vähintään 30 tuntia kuukaudessa (Laki vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista 19.12.2008/981 8 c §). Tämän tuntimäärän tulee täytyä, mikäli sitä vähempi määrä ei riitä turvaamaan vaikeavammaisen henkilön välttämätöntä avuntarvetta. Tuntimäärä voi olla suurempikin, mutta erityistilanteissa myös pienempi, jolloin kunnan selvityksen mukaan suurempi määrä ei vaikeavammaiselle olisi tarpeen. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2014d.) Kunta ei kuitenkaan saa tehdä tuntimäärästä enimmäisrajaa omilla yleisohjeillaan perustuen siihen, että vammaispalvelulain 8 c §:n 5 momentin sisältämä tuntimäärä on luonteeltaan vähimmäissäännös (Räty 2010: 239). Kunnalla ei kuitenkaan ole velvollisuutta järjestää vaikeavammaiselle henkilölle henkilökohtaista apua, mikäli avohuollon toimin ei kyetä järjestämään hänelle riittävää huolenpitoa ja mikäli tilanne vaatii muun muassa ympärivuorokautista sairaanhoidollista hoitoa (Laki vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista 19.2.2010/134 8 §). Henkilökohtaisen avun ulkopuolelle jäävät siis sellaiset henkilöt, joiden hoivaa, hoitoa ja valvontaa edellyttävät avuntarpeet on lääketieteellisin perustein määritetty (Räty 2010: 233).

Henkilökohtaisen avun keinoin pyritään myös auttamaan vaikeavammaista henkilöä toteuttamaan omia valintojaan lakiin erikseen säädetyissä toiminnoissa. Edellä mainittu omiin valintoihin vaikuttaminen edellyttää vaikeavammaiselta kuitenkin voimavaroja määritellä tarvittavan avun sisältö ja toteutustapa. (Räty 2010: 231 – 232.) Vammaiselta edellytettyä voimavararajoitusta on kuitenkin sovellettu muun muassa viranomaispäätöksissä vaihtelevasti. Se on voinut johtaa jopa vammaispalvelulain mukaisen henkilökohtaisen avun epäämiseen. Oikeuskäytäntö Korkeimman hallinto-oikeuden lukuisien ratkaisujen pohjalta lähtee kuitenkin siitä, että voimavaraedellytystä ei tule asettaa liian korkealle. Oikeuskäytännön mukaan esteenä ei tulisi myöskään olla se, että vammaisen henkilö tarvitsee asumiseensa monenmuotoista tukea muitten palveluitten muodossa. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2014a.) Henkilökohtaiseen apuun voi kuitenkin olla oikeus myös tilanteissa, joissa asiakkaan tahdon selvittäminen on mahdollista vain omaisen avulla. Avun määrittely ei kuitenkaan voi perustua vain ulkopuolisen tahon tekemään arvioon, huolimatta siitä, että vammaispalvelulaissa 8 C §:n 1 momentin säännös rajaakin avun järjestämisvelvollisuuden vain välttämättömään avustamiseen. Henkilökohtaisen avun palvelun järjestämisen laajuus ja tapa on sidottu Vammaispalvelulain 3 a §:n mukaiseen palvelusuunnitelmaan. Vammaispalvelulain 8 d §:n 1 momentin mukaan palvelusuunnitelmassa on otettava huomioon yksilöllinen avun

tarve. Henkilökohtainen apu käsitteenä ja palveluna on kuulunut vammaispalvelulakiin 1.9.2009 lähtien. (Räty 2010: 232 – 233.)

Henkilökohtaista apua voidaan vaikeavammaiselle järjestää vammaispalvelulain 8 d §:n mukaan seuraavasti:

- 1) *korvaamalla vaikeavammaiselle henkilölle henkilökohtaisen avustajan palkkaamisesta aiheutuvat kustannukset työnantajan maksettavaksi kuuluvine lakisääteisine maksuineen ja korvauksineen sekä muut kohtuulliset avustajasta aiheutuvat välttämättömät kulut;*
- 2) *antamalla vaikeavammaiselle henkilölle avustajapalveluiden hankkimista varten sosiaali- ja terveydenhuollon palvelusetelistä annetussa laissa (569/2009) tarkoitetun palvelusetelin, jonka arvo on kohtuullinen; taikka (30.12.2014/1309)*
- 2) *hankkimalla vaikeavammaiselle henkilölle avustajapalveluita julkiselta tai yksityiseltä palvelujen tuottajalta tai järjestämällä palvelun itse taikka sopimuksin yhdessä muun kunnan tai muiden kuntien kanssa.*

(Laki vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista 19.12.2008/981 8 d §)

Tarjolla on myös avustajakeskuksia, jotka muun muassa välittävät avustajia ja tarjoavat neuvontaa ja ohjausta (Terveiden ja hyvinvoinnin laitos 2014d). Tarjolla olevista järjestämistavoista tulisi vaikeavammaisella henkilöllä olla mahdollisuus valita mitä, missä, milloin ja miten apua annetaan, vaikka kunnalla onkin oikeus päättää vaikeavammaiselle henkilölle annettavan henkilökohtaisen avun järjestämisestä. Vammaisen henkilön oikeutta säätelee tässä tapauksessa esimerkiksi säännökseen määritelty vammaisen itsemääräämisoikeus. (Räty 2010: 244.) Järjestämistapaa määriteltäessä tulisi valita sopivin muoto, niin että vaikeavammaisen henkilön oma mielipide ja toivomukset, palvelusuunnitelmassa määritelty yksilöllisen avun tarve, sekä elämäntilanne kokonaisuudessaan otetaan huomioon (Laki vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista 19.12.2008/981 8 d §).

Järjestämistavasta on mahdollista päättää vastoin vammaisen henkilön omaa toivetta, mikäli objektiivisesti tarkastellen mitään asiallista syytä kieltäytymiselle kunnan järjestämää palvelua kohtaan ei ole. Mikäli järjestämistapa on työnantajamalli, tulee kunnan tarvittaessa tukea vammaista henkilöä suoriutumaan työnantajavelvoitteistaan. Työnantajamalliin ei kuitenkaan ole tarkoituksenmukaista velvoittaa. Mikäli vammaisen henkilö ei halua toimia työnantajana saamansa tuenkaan turvin, tulisi kunnan järjestää palvelu toisella tavoin. (Räty 2010: 246 - 247.)

Henkilökohtaista avustajajärjestelmää on korvattu hyvin usein kotipalvelulla tai sitä on rinnastettu omaishoitoon. Henkilökohtainen avustaja on kuitenkin vammaisen henkilön palveluksessa oleva työntekijä. (Heinonen 2006: 40 – 43.) Omaishoitaja sen sijaan on henkilö, joka huolehtii sellaisesta perheenjäsenestä tai muusta läheisestään, joka ei kykene selviytymään arjestaan itsenäisesti (Omaishoitajat n.d.). Kotipalveluihin taas kuuluvat laajemmin erilaiset palvelut kuten asumiseen, henkilökohtaiseen hoivaan ja huolenpitoon kuuluvat palvelut, ja jopa siivoukseen, ateriointiin ja turvallisuuteen liittyvät palvelut (Heinonen 2006: 40 – 41).

Mikäli vammaisen henkilön avun tarve on runsasta, voidaan henkilökohtainen apu tarvittaessa yksilötarpeen mukaisesti yhdistää muihin vammaispalvelulain, sosiaalihuoltolain tai kehitysvammalain mukaisiin palveluihin tai tukitoimiin (Heinonen 2006: 40 – 41; Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2014d). Yhdistäminen kuitenkin edellyttää, että asiakkaan palvelutarve tulee kyseisen toimenpiteen seurauksena parhaiten tyydytetyksi (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2014d).

3.3 Subjektiivinen oikeus

Subjektiivinen oikeus on lakisääteinen kuntalaisen oikeus, jossa muun muassa resursien puute tai vähäisyys ei ole palvelun myöntämättä jättämisen syy. Subjektiivisia oikeuksia ovat muun muassa maksuton perusopetus, huolenpito terveys- ja sosiaalipalveluissa, sekä eräät vammaispalvelut. (Nettilaki 2014; Kuntaliitto 2014.)

Kunnat varaavat määrärahoja lakisääteisiin palveluihin ja myös subjektiiviset oikeudet toteutetaan kyseisten varojen turvin. Määrärahoista päätettäessä subjektiiviset oikeudet ovat aina etusijalla. (Nettilaki 2014.)

3.4 Yhdenvertaisuus ja syrjintä

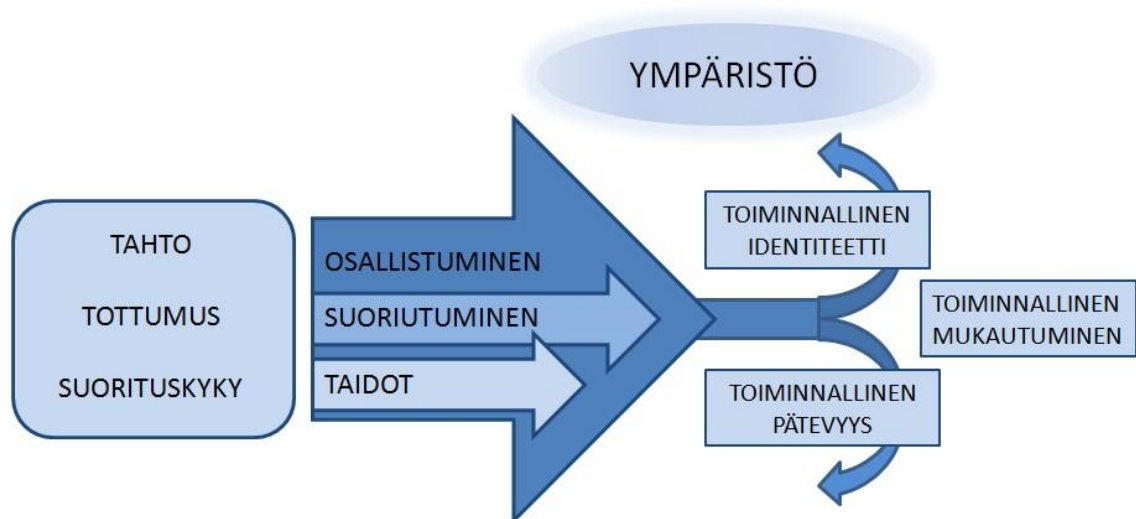
Ihmisen perusoikeuksiin kuuluu yhdenvertaisuus. Yhdenvertaisuus tarkoittaa, että esimerkiksi vammasta riippumatta ihmiset ovat samanarvoisia. Suomen perustuslaissa syrjintää käsitellään esimerkiksi tasa-arvolaisissa ja yhdenvertaisuuslaissa. (Sisäministeriö 2015a.) Kyseisen lain tarkoituksena on yhdenvertaisuuden edistäminen ja syrjinnän ehkäisy sekä syrjinnän kohteeksi joutuneen oikeusturvan tehostaminen (Yhdenvertaisuuslaki 1325/2014 1 §). Viranomaisen tulee arvioida toimintansa yhdenvertaisuuden

toteutumista ja tarvittaessa ryhdyttävä toimenpiteisiin edistääkseen yhdenvertaisuuden toteutumista. Viranomaisella tulee yhdenvertaisuuden edistämiseksi olla myös suunnitelma tarvittavista toimenpiteistä. (Yhdenvertaisuuslaki 1325/2014 5 §.) Kyseinen laki kieltää muun muassa vammaisuudesta johtuvan syrjinnän sekä myös välittömän ja välillisen syrjinnän (Yhdenvertaisuuslaki 1325/2014 8 §).

Välitöntä syrjintää on se, jos jotakin henkilöä henkilöön liittyvän syyn vuoksi ja vertailukelpoisessa tilanteessa kohdellaan, on kohdeltu tai kohdeltaisiin epäsuotuisammin kuin jotakin toista henkilöä. Välillistä syrjintää taas tarkoittaa se, mikäli joku henkilö saataan muihin henkilöihin nähden epäedulliseen asemaan näennäisesti puolueettoman säännöksen, perusteen tai käytännön perusteella. (Yhdenvertaisuuslaki 1325/2014 10 §, 13 §.) Laissa on määritelty myös erilaisen kohtelun oikeuttamisperusteet. Lain mukaan erilaista kohtelua ei katsota syrjinnäksi, mikäli se on lakiin perustuvaa ja tavoite on hyväksyttävä. (Yhdenvertaisuuslaki 1325/2014 11 §.) Laissa ei katsota syrjinnäksi positiivista erityiskohtelua, jonka tarkoituksena on tosiasiallinen yhdenvertaisuuden edistäminen tai syrjinnästä johtuvien haittojen ehkäiseminen tai poistaminen (Yhdenvertaisuuslaki 1325/2014 9 §). Uusi yhdenvertaisuuslaki astui voimaan vuoden 2015 alusta (Sisäministeriö 2015b).

4 Inhimillisen toiminnan malli, MOHO

MOHO -malli (kuvio 1) julkaistiin ensimmäisen kerran vuonna 1980 *American Journal of Occupational Therapy* -lehdessä. Sen kehitti ja julkaisi Gary Kielhofner yhdessä muutaman kollegansa kanssa. Malli on kansainvälinen ja käytössä varsin laajasti ympäri maailmaa. Malli tarjoaa asiakaslähtöisen lähestymistavan toimintaterapiaan ja auttaa priorisoimaan asiakkaan tarpeita. Malli on toimintakeskeinen ja siinä on myös holistinen ihmiskäsitys. Mallin avulla on mahdollista ymmärtää ihmisen, toiminnan ja ympäristön välistä vuorovaikutusta. MOHO -mallin mukaan ihmisen toiminnalliseen käyttäytymiseen vaikuttavat tahto (*volition*), tottumus (*habituation*), suorituskky (*performance capacity*) ja ympäristö (*the environment*) (Kielhofner 2008: 1, 12 – 21).

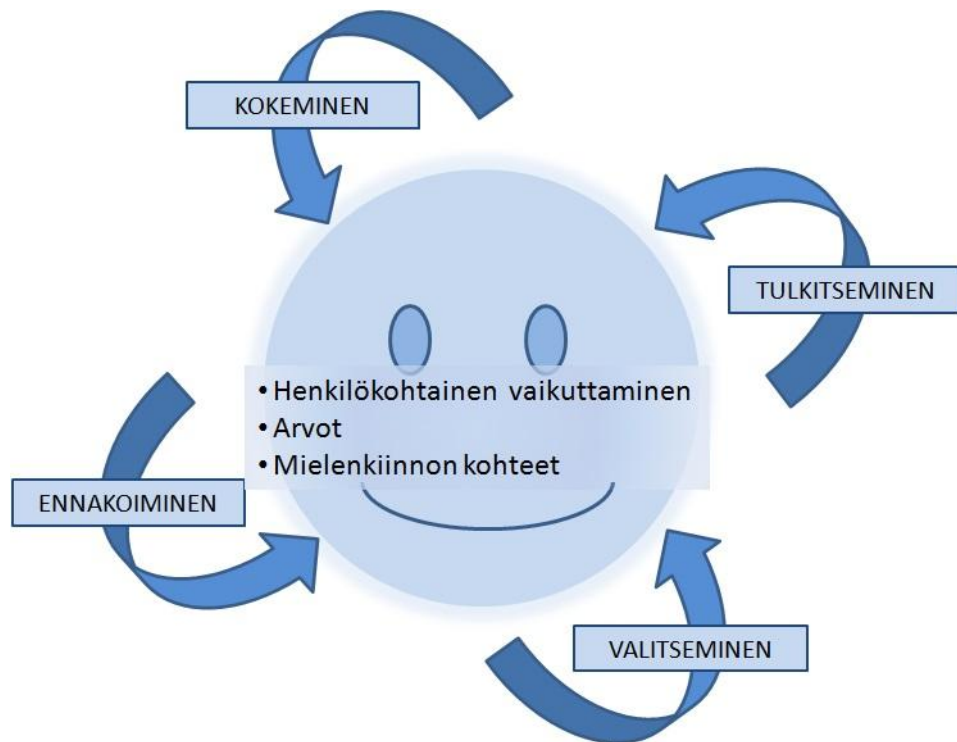

Kuvio 1. Gary Kielhofnerin MOHOn keskeiset käsitteet (mukaillen Kielhofner 2008: 108; Hautala – Hämäläinen – Mäkelä – Rusi-Pyykönen 2013: 248)

4.1 Ihminen

Ihmiseen liittyviä ja toisiinsa kytköksissä olevia tekijöitä ovat mallin mukaan tahto (*volition*), tottumus (*habituation*) ja suorituskky (*performance capacity*). Tahtoon sisältyvät henkilökohtainen vaikuttaminen (*personal causation*), joka viittaa henkilön tietoisuuteen omista kyvyistä ja tehokkuudesta, arvot (*values*), jotka määrittelevät sitä millaista toimintaa henkilö pitää oikeana, tärkeänä ja mielekkäänä, sekä mielenkiinnon kohteet (*interests*), jolla taas on merkitystä siihen millaista toimintaa henkilö pitää nautittavana ja tyydyttävänä. Näillä kaikilla kolmella, eli henkilökohtaisella vaikuttamisella, arvoilla ja mielenkiinnon kohteilla on oma vaikutuksensa siihen mitä ihminen on tehnyt, tekee ja

aikoo tehdä, sekä siihen mitä hän tuntee. Kuviossa 2 kuvataan tahdon dynaamista prosessia (*volitional change*), johon vaikuttavat henkilön omat kokemukset (*experience*), tulkinnat (*interpretation*), valinnat (*making choices*) ja ennakoinnit (*anticipation*). (Kielhofner 2008: 12 – 21, 46.)

Kuvio 2. Tahdon muutosprosessi (*volitional change*) (mukaillen Kielhofner 2008: 34)

Tottumus kuvastaa sitä, miten ihmisen toiminnot ovat muotoutuneet ajallisessa, fyysisessä ja sosiaalisessa ympäristössä. Tottumukseen vaikuttaa muun muassa se mitä olemme tehneet aikaisemmin. Tottumuksen vuoksi myös saatamme tehdä samoja asioita kuin ennen. Ihmiselle onkin tyypillistä luoda itselleen tapoja toimia tietyllä tavalla tietyssä ympäristössä. Tapojen lisäksi tottumukseen vaikuttavat myös roolit. Ihmisen rooleja muokkaavat hänen sosiaalinen asemansa ja identiteettinsä. Sosiaalinen ympäristö luo odotuksia siitä, miten kussakin roolissa tulisi käyttäytyä, joten ympäristöllä on tässäkin mielessä laaja merkitys ihmisen tottumuksiin ja toimintaan eri tilanteissa. (Kielhofner 2008: 16 – 18, 52.)

Suorituskykyyn vaikuttavat ihmisen fyysinen, esimerkiksi lihasvoimaan tai neurologisiin seikkoihin liittyvä kyvykkyys, sekä psyykkinen kyvykkyys, esimerkiksi muisti. Myös eletty keho (*lived body*) ja sen kautta saatu kokemus vaikuttavat ihmisen suorituskykyyn.

Saadut kokemukset antavat uusia tapoja ymmärtää esimerkiksi sitä, miten sairaudet tai vammat vaikuttavat suorituskyyymme. (Kielhofner 2008: 18, 20.)

4.2 Toiminta

Toimintaan sen sijaan liittyvät toiminnallinen osallistuminen (*occupational participation*), toiminnallinen suoriutuminen (*occupational performance*) ja toiminnalliset taidot (*skills*) (Kielhofner 2008: 1, 12 – 21). Ihmisen toiminnallinen identiteetti muodostuu toiminnallisen osallistumisen kautta. Toiminnallista pätevyyttä kuvastaa se, millä tavoin ihminen voi toteuttaa toiminnallisen identiteettinsä mukaista toiminnallista osallistumista. Ajan kuluessa, toiminnallisen identiteetin rakentuessa ja ihmisen saavuttaessa toiminnallisen pätevyytensä, tapahtuu toiminnallista mukautumista. (Hautala ym. 2008: 246 - 248.)

4.3 Ympäristö

MOHO -mallissa esiintyvään käsitteeseen ympäristö liittyvät fyysiset, sosiaaliset, kulttuuriset, taloudelliset ja poliittiset ympäristötekijät. Suhde ihmisen ja hänen ympäristönsä välillä on yksilöllinen ja vastavuoroinen. (Kielhofner 2008: 21, 86.)

Ympäristöön sisältyvät muun muassa tilat, joissa toimitaan, esineet, joita käytetään ja ihmiset, joiden kanssa toimitaan (Kielhofner 2008: 21, 86). Näiden lisäksi ympäristöön sisältyvät myös toiminnan muodot ja tehtävät. Toiminnan muodot viittaavat tietyssä ympäristössä ja tilanteessa tehtäviin asioihin. (Hautala ym. 2013: 242.) Ihmisillä on tapana muokata ympäristöään tarpeidensa mukaan. Muokkaamalla ympäristöä esteettömämmäksi voidaan tarjota tukea esimerkiksi vamman kanssa selviytymiseen. (Kielhofner 2008: 97.)

5 Haastattelut ja analyysi

Opinnäytetyössäni käytin laadullista tutkimusmenetelmää. Sen yhtenä tavoitteena ovat ihmisen koettuun todellisuuteen perustuvat kuvaukset. Laadulliseen tutkimukseen sisältyy aina kysymys siitä, mitä merkityksiä tutkimuksessa tutkitaan. Tutkimuksen tekijöiden tulisikin täsmentää tutkitaanko kokemuksiin vain käsityksiin liittyviä merkityksiä. Johtuen siitä, että esimerkiksi tutkijan oma halu, ihanteet ja arvot vaikuttavat tutkimukseen tehtyihin valintoihin, on tämänkaltaisen tutkimus lähtökohtaisesti subjektiivinen. (Vilka 2005: 50 – 51, 97.)

Laadullisessa tutkimuksessa aineistoa voivat olla esimerkiksi haastatteluista tai havainnoinneista ja henkilökohtaisista päiväkirjoista, omaelämäkertoista, ja kirjeistä saatu kirjallinen ja kuvallinen aineisto tai äänimateriaali. Myös tutkimussuunnitelma saattaa tämän tyyppisessä tutkimuksessa muotoutua työn edetessä. Laadullisessa tutkimuksessa osallistuvuus on keskeistä. Esimerkiksi kenttätöön avulla voidaan päästä koskeuksiin tutkittavien kanssa. Esiin nousee kuitenkin kysymys siitä, miten tutkijan tulisi suhtautua kentän tapahtumiin, tulisiko hänen ottaa kantaa toimintaan vai jättäytyä asian ulkopuolelle. Liian objektiiviset ohjeet siitä, kuinka kentän tapahtumiin tulisi suhtautua, voidaan unohtaa. Laadullisessa tutkimuksessa ei kielletä objektiivista suhtautumista, mikäli objektiivisuudella tarkoitetaan sitä, ettei tutkijan omia asenteita, uskomuksia, arvostuksia sekoiteta mukaan tutkimukseen. Mikäli tutkijalla kuitenkin on omia näkemyksiä tutkittavasta asiasta, ne tulisi mainita tutkimuksessa. Aineiston tieteellisyyden kriteeri ei laadullisessa tutkimuksessa ole määrä vaan laatu. Usein keskitytään hyvin pieneen aineistomäärään ja pyrkimys on analysoida sitä mahdollisimman perusteellisesti. (Eskola – Suoranta 2005: 15 - 17.)

5.1 Tiedonhankinnan keinot

Työssäni käytettiin aineistonkeruumenetelmänä pääasiassa teemahaastattelua. Teemahaastattelu etenee tiettyjen keskeisten teemojen varassa. Teemahaastattelu tuo myös tutkittavien äänen kuuluville ja se ottaa huomioon ihmisten omien tulkintojen merkityksellisyyden ja keskeisyyden sekä sen, että merkitykset syntyvät vuorovaikutuksessa. Haastateltavien määrään ei ole selkeätä ohjetta. Haastatella tulisi niin monta henkilöä, että saataisiin tarvittava tieto. (Hirsjärvi – Hurme 2008: 48, 58.) Aineiston koolla ei ole merkitystä tutkimuksen onnistumiseen (Eskola – Suoranta 2005: 61). Mer-

kittävää tietoa voidaan saada haastattelemalla jopa vain muutamaa henkilöä. Esimerkiksi tapaustutkimusta tehtäessä aineisto voi haastateltavien vähäisestä määrästä riippumatta olla kvantitatiivisesti runsas. Haastateltavien valinnassa lähtökohtana voi olla pelkkä karkea suunnitelma, jonka pohjalta tutkija voi keskustella mahdollisten haastateltavien kanssa kokeilevasti ennen varsinaista haastattelua. Tarkoituksena on kartoittaa mitä haastateltavat ymmärtävät aiheesta, ja miten aihe heidän keskuudessaan käsitetään. Työn jatkuessa haastattelijä voi vertailla haastateltavien ajatuksia keskenään, ja siten suunnata tutkimusta tarvittaessa uudelleen. (Hirsjärvi – Hurme 2008: 58 - 59.) Tutkimuksen tulokset saattavat vääristyä, jos vastaaja ei ajattele kuten tutkija oletti hänen ajattelevan, joten tutkimuksen validiutta tulisi tarkastella jo suunnitteluvaiheessa (Vilka 2005: 161).

Muotoilin MOHO -malliin perustuvien teemojen **tahto, tottumus, suorituskyyky** ja **ympäristö** mukaiset alustavat apukysymykset tammikuussa 2015. Koska työssä haastateltiin kolmea erilaista ryhmää, tuli laatia myös kolmenlaiset hieman toisistaan poikkeavat erilliset apukysymykset. Keskustelin niiden pohjalta etukäteen vapaamuotoisesti joidenkin haastateltavien kanssa ennen varsinaista haastattelua. Mikäli jokin apukysymys ei herättänyt riittävästi keskustelua, se jäi lopullisten kysymysten joukosta pois. Toteutin vapaamuotoiset haastattelua edeltävät keskustelut myös sen vuoksi, että voisin olla varma haastateltavani ymmärtävän kysymykset odottamallani tavalla. Nämä keskustelut auttoivat apukysymysten muokkaamista lopulliseen muotoon.

Koska suunnitelmanani oli käyttää teemahaastattelun kaavaa noudattaen vain ohjaavia kysymyksiä ja toteuttaa haastattelut vapaamuotoisina keskusteluina, oli tilanteiden äänittäminen tutkimuksen jälkityöstämisen ja todenperäisyyden kannalta tärkeätä. Muutoin tilanteen dokumentointi olisi ollut pelkkien muistiinpanojen ja muistin varassa ja voinut siten jäädä vajavaiseksi, jolloin myös tutkimuksen luotettavuus olisi saattanut kärsiä.

Varauduin täydentämään teemahaastattelua tarvittaessa kirjallisilla kysymyksillä. Tämä siltä varalta, että haastatellut henkilöt eivät olisi kyenneet kommunikoimaan riittävällä tavalla teemahaastattelutilanteessa tai muutoin en olisi saanut riittävästi tietoa. Kirjallisia kysymyksiä ei lopulta tarvittu, sillä ryhmähaastatteluiden jälkeen toteutui myös aiheita koskevia vapaamuotoisia keskusteluja eräiden haastateltavieni kanssa. Näistä vapaamuotoisista keskusteluista saadut tiedot kattoivat lisätiedontarpeen.

5.2 Haastattelun suunnittelu ja toteutus

Haastateltavien valinnassa tulisi muistaa, mitä tutkitaan. Haastateltavat olisi tutkimusongelmasta riippuen tarkoituksenmukaista valita tutkimuksen aihetta koskevan asiantuntemuksen tai kokemuksen perusteella. Haastateltavalla tulisi tällöin olla aiheesta omakohtainen kokemus. Mikäli tutkimus perustuisi vain haastateltavien käsityksiin, ei omakohtainen kokemus siinä tapauksessa olisi välttämätön. Ihmisten käsityksiin vaikuttavat heidän tyypillinen ajattelutapansa ja perinteensä. Haastateltaviksi voidaan valita myös sellaisia henkilöitä, joilla on sekä omakohtaista kokemusta että käsityksiä tutkitavasta aiheesta. Vaikka omakohtaisten kokemusten ja käsitysten väliset merkitykset ovat erilaisia, niistä muodostuu yhdessä mielenkiintoista tutkimusmateriaalia. (Vilkkä 2005: 114 - 115.)

Päätin etukäteen haastatella 2-4 hengen suuruisia ryhmiä; ryhmäkoon määrittelemisessä otin huomioon haastateltavien kommunikointikyvyn. Kielelliseen kommunikaatioon kykenevistä henkilöistä koostuvassa ryhmässä päädyin neljän henkilön ryhmäkoon, kun taas apuvälineitä tai avustavaa henkilöä tarvitsevien ryhmässä jäseniä olisi vain kaksi. Edellä mainitussa tilanteessa haastattelun olisi voinut suorittaa jopa yksilöllisesti, jotta haastateltavalla olisi ollut parempi mahdollisuus saada ilmaistuksi mielipiteensä. Yksilöhaastattelun negatiivinen puoli on se, että ryhmäkeskustelusta mahdollisesti viriävät ajatukset jäävät tutkimuksen ulkopuolelle. Yksilötilanteessa taas haastateltavalla on mahdollisuus ilmaista mielipiteensä avoimemmin kuin ryhmätilanteessa.

Kaikki työssä haastatellut henkilöt olivat Validia Asumisen asukkaita tai työntekijöitä. Keskustelin etukäteen erään Validia Asumisen henkilökohtaisesta avusta vastaavan henkilön kanssa siitä, ketkä olisivat työhöni parhaiten sopivia tiedonantajia. Tältä pohjalta otin mahdollisiin haastateltaviin yhteyttä ja tiedustelin halukkuutta tiedonantajaksi. Haastatteluja varten laadittiin suostumuslomake, jonka tarvittaessa luin ääneen kahden kesken haastateltaville. Lähes kaikki haastateltavat halusivat lomakkeen luettavan ääneen. Tarjouduin jättämään lomakkeen haastateltavalleni luettavaksi esimerkiksi yhdessä tuki- tai henkilökohtaisen avustajan kanssa ennen sen allekirjoittamista, jotta jokainen saisi rauhassa tutustua siihen. Kaikki haastateltavani kuitenkin allekirjoittivat lomakkeen heti tapaamisemme aikana. Lomakkeessa oli maininta haastateltavien oikeudesta keskeyttää haastattelu milloin tahansa ja ilman erityistä syytä. Mainitsin keskeyttämismahdollisuudesta vielä erikseen ennen jokaista varsinaista haastattelua. Haastatteluja varten tarvittavat ryhmät saatiin koottua lopulta melko helposti.

Toteutin haastattelut Validia Asumisen asukkaille tutuissa ja rauhallisissa tiloissa, jotka eivät aiheuttaneet erityistä jännitystä haastateltavien keskuudessa. Henkilökohtaisen avun palveluiden käyttäjien haastattelutilanteet toteutettiin pian aamutoimien ja aamiaisen jälkeen, koska oletin haastateltavien olevan silloin virkeimmillään. Osa haastateltavista antoi jälkikäteen ajan valinnasta positiivista palautetta, joka tuki edellä mainittua olettamusta. Käytännön järjestelyissä, kuten joidenkin haastateltavien osalta aamutoimien aikaistamisessa, apuna oli Validia Asumisen hoitohenkilökunta. Henkilökohtaisista avustajista koostuvan ryhmän haastatteluajankohta järjestyi heti tavanomaisen lounasajan jälkeen. Myös se vaikutti olevan suotuisa aika haastattelutilanteelle.

Ensimmäinen haastateltavien ryhmä koostui neljästä henkilöstä, jotka käyttävät henkilökohtaisen avun palveluita. Tässä ryhmässä mukana oli kaksi Validia Asumisen tarjoaman henkilökohtaisen avun palvelun asiakasta ja kaksi ulkopuolisen henkilökohtaisen avun palvelun käyttäjää. Validia Asumisen ulkopuolista avustajaa käyttävät henkilöt toimivat itse avustajansa työnantajina. Validia Asumisen omaa avustajaa käyttävät henkilöt saivat palvelun ostopalveluna.

Toinen ryhmä muodostui kahdesta henkilöstä, jotka toimivat henkilökohtaisina avustajina. Kolmannen ryhmän oli tarkoitus muodostua henkilöistä, jotka eivät käytä henkilökohtaisen avun palveluita. Kolmannessa ryhmässä haastateltavana oli lopulta vain yksi henkilö, joka ei sillä hetkellä käyttänyt palveluita. Siten pääsin työssäni tarkastelemaan myös sitä, miten yksilöhaastattelu vaikuttaa itse haastattelutilanteeseen. Ryhmähaastattelussa kaikki haastateltavat eivät kannustuksesta huolimatta aina rohjenneet ilmaista omaa todellista mielipidettään tai ajatuksiaan muiden haastateltavien läsnä ollessa. Siitä huolimatta koin ryhmämuotoisen haastattelun erittäin soveliaaksi ja ryhmätilanne synnytti ajoittain vilkastakin keskustelua käsitelystä aiheesta.

Alkuperäisen suunnitelmani ja teemahaastattelun periaatteen mukaisesti haastatteluisa käsiteltiin asioita vain teemojen avulla ilman varsinaisia kysymyksiä. Haastattelutilanteessa ennalta laaditut haastattelukysymykset toimivat ainoastaan varalla, mikäli riittävää keskustelua ilman kysymyksiä ei olisi syntynyt. Siten kysymykset eivät olleet liiaksi rajaamassa haastateltavien mieleen tulevia ajatuksia. Missään toteutuneista haastatteluista ei tullut tilannetta, jossa haastateltavat eivät olisi osanneet jatkaa keskustelua. Toisinaan keskustelu karkasi aiheen ulkopuolelle, jolloin oli tarve johdatella keskustelu takaisin käsiteltävään aiheeseen. En kuitenkaan keskeyttänyt käsiteltävän aiheen ulkopuolelle kulkeutunutta keskustelua, vaan käytin ohjaavia kysymyksiä saat-

taakseni keskustelun taas takaisin aiheeseen. Muutoinkin pyrin pysyttelemään tilanteissa havainnoivana osapuolena, jotta en tahtomattani toisi esiin omia näkemyksiäni ja mielipiteitäni. Roolini oli antaa uutta aihetta keskusteluun, pitää keskustelua yllä ja ennen kaikkea pitää keskustelu käsiteltävässä aiheessa. Valtosen (2005) mukaan keskustelu onkin osallistujien tehtävä, eikä ryhmän vetäjä siten aktiivisesti osallistu keskusteluun (Valtonen 2005: 234).

Haastateltavat uskalsivat keskustella teeman mukaisista aiheista rohkeasti. Yhdessä ryhmässä eräs haastateltavista oli kuitenkin melko vaitonainen, ja häntä tuli ajoittain kannustaa osallistumaan aktiivisemmin keskusteluun. Kannustuksesta huolimatta haastateltavalta sai vastauksia enimmäkseen vain kysyttäessä. Haastattelun jälkeen kävin kyseisen henkilön kanssa kahdenkeskisen vapaamuotoisen keskustelun työni teemojen mukaisista aiheista. En äänittänyt tilannetta, jottei se aiheuttaisi lisäjännitystä, vaan tein keskustelusta kirjalliset muistiinpanot. Kahdenkeskisessä keskustelussa haastateltava kertoi avoimesti ajatuksiaan teeman mukaisista aiheista, joten lopulta myös hänen mielipiteensä tuli esille. Alkuperäisenä tavoitteena oli, että kukin haastattelu olisi noin tunnin mittainen. Haastattelut kestivät lopulta viidestäkymmenestäviidestä minuutista hieman yli tuntiin.

Alun perin tarkoitukseni oli käyttää nauhoittamaani aineistoa niin, että palaisin siihen vain tarvittaessa ja hyödyntäisin enemmänkin teemahaastatteluissa tekemiäni muistiinpanoja. Muistiinpanojen kirjoittaminen kuitenkin katkaisi haastattelutilanteen, joten päädyin tekemään muistiinpanoja vain niukasti. Osittain tästä syystä litteroin nauhoittamani aineiston. Siten työssä oli käytössä kaikki mahdollinen esille tullut tieto ja samalla välttyttiin myös mahdollisilta unohduksilta. Saadun aineiston kokoon nähden litterointi oli ajallisesti myös helposti toteutettavissa. Litteroituun aineistoon oli myös yksinkertaista lisätä haastatteluja täydentävistä vapaamuotoisista keskusteluista tehdyt kirjalliset muistiinpanot. Puhtaaksikirjoitin käsin tekemäni muistiinpanot vielä sähköiseen muotoon, jotta niitä oli helpompi työstää jälkikäteen.

5.3 Aineiston analysointi

Analyysitapaa valitessa tulee tarkastella sitä mikä tuo parhaiten vastauksen ongelmaan tai tutkimustehtävään. Laadullista analyysiä käytetään esimerkiksi tilanteessa, jossa pyritään ymmärtävään lähestymistapaan. Analyysi ei aina etene lineaarisesti, vaan voi edetä vaihteittain tai polveilevasti, jolloin aineistoa voidaan täydentää matkan varrella.

(Hirsjärvi – Remes – Sajavaara 2009: 223 - 224.) Käytin työssäni teorialähtöistä sisälön analyysiä. Kyseinen analyysitapa nojaa tiettyyn teoriaan, malliin tai auktoriteettiin (Tuomi – Sarajärvi 2009: 97). Luokittelin saamani aineiston aluksi MOHO-mallin yläluokkiin ihminen, toiminta ja ympäristö. Luokittelussa tarkastelin kyseisten yläluokkien teorian mukaisia sisältöjä ja havaitsin, että alaluokissa oli päällekkäisyyksiä. Aineisto olisi jakautunut alaluokkien kesken mielestäni liian epäselvästi, enkä sillä tavoin olisi saanut riittävän selkeätä luokittelua aikaiseksi.

Luokittelin lopulta saamani aineiston MOHO -mallin mukaisiin ihmisen toiminnalliseen käyttäytymiseen vaikuttaviin yläluokkiin **tahto, tottumus, suorituskky** ja **ympäristö**. **Tahto, tottumus** ja **suorituskky** liittyvät vammaisen itsensä toiminnasta johtuviin seikkoihin ja ympäristö nimensä mukaisesti ympäristötekijöistä johtuviin seikkoihin. **Tahto** jaetaan MOHO-mallissa kolmeen alaluokkaan: *henkilökohtainen vaikuttaminen, arvot ja mielenkiinnon kohteet*. **Tottumus** sisältää kaksi alaluokkaa: *tavat ja roolit*. **Suorituskky** jakautuu kolmeen alaluokkaan: *fyysinen, psyykinen ja eletty keho*. Edellä mainittuihin alaluokkiin luokiteltu aineisto luokiteltiin vielä MOHO -mallin ulkopuolisiin alaluokkiin *edistävät ja estävät tekijät*. *Estävillä tekijöillä* tässä työssä tarkoitetaan enemmänkin palveluiden piiriin hakeutumista jarruttavia tekijöitä, kuin toimintaa täysin *estäviä tekijöitä*. Viimeksi esitetyn luokittelun avulla oli mahdollista paremmin vastata työssä tarkasteltuihin kysymyksiin.

Yhtenä jaottelutapana olisi ollut jaotella yläluokkaan **ympäristö** saatu aineisto seuraavasti: esineet, tilat, sosiaaliset ryhmät sekä toiminnan muodot ja tehtävät. **Ympäristö** sisältää MOHO -mallin mukaisesti myös viisi seuraavaa tekijää: fyysiset, sosiaaliset, kulttuuriset, taloudelliset ja poliittiset. Myös tämä olisi ollut mahdollinen **ympäristö** -yläluokkaan saadun aineisto jaottelutapa. Kummankaan edellä esitetyn jaottelun mukaisesti ei kuitenkaan ollut mahdollista luokitella saatua aineistoa riittävän yksiselitteisesti ja selkeästi. Siten työssäni oli tarkoituksenmukaisempaa luokitella **ympäristöön** liittyvät kommentit suoraan alaluokkiin *edistävät ja estävät tekijät*.

Analyysin varsinainen toteutus eteni polveilevasti. Haastatteluista saatua aineistoa täydennettiin vielä vapaamuotoisista keskusteluista saadulla aineistolla.

Omassa työssäni aineiston analyysi eteni seuraavasti:

1. Luin aluksi litteroidun aineiston ja puhtaaksi kirjoittamani muistiinpanot useita kertoja läpi. Päätin, mitkä asiat aineistosta olivat työtäni ajatellen kiinnostavia. Erotin aineistoni kiinnostavat asiat tekstistä erilliselle tiedostolle.
2. Luokittelin kiinnostavat asiat MOHO -mallin mukaisiin ihmisen toiminnalliseen käyttäytymiseen vaikuttaviin yläluokkiin. Tämän luokittelun avulla sain viitteitä siitä, vaikuttaisivatko henkilökohtaisen avun palveluiden piiriin hakeutuessa enemmänkin ympäristötekijät, vai vammaisesta henkilöstä itsestään johtuvat tekijät.
3. Tämän jälkeen ryhmittelin yläluokkiin asettamani asiat teemojen mukaisiin alaluokkiin. Ryhmitellessäni asiat alaluokkiin sain tarkempaa tietoa esimerkiksi siitä, millaiset vammaisen henkilön suorituskykyyn, tahtoon tai tottumukseen liittyvät tekijät vaikuttivat palveluiden piiriin hakeutumisessa.
4. Etsin vielä alaluokkiin ryhmittelemistäni kommentaateista vammaisen henkilön henkilökohtaisen avun palveluiden piiriin hakeutumisen prosessia *edistäviä* ja *estäviä tekijöitä*. Lopuksi luokittelin vielä alaluokkiin asettamani asiat *edistäviin* ja *estäviin tekijöihin*. *Estävät tekijät* merkitsin myöhemmin työssäni esittämiini kuvioihin punaisella tekstillä. Vaikka *edistävät ja estävät tekijät* otsikoina eivät olleetkaan valitsemani teorian mukaiset teemat, oli niiden mukainen luokittelu kuitenkin tärkeätä. Siten työni vastasi paremmin tavoitetta löytää *edistäviä ja estäviä tekijöitä* vammaisen henkilön henkilökohtaisen avun palveluiden piiriin hakeutumisessa.
5. Lopuksi etsin luokittelemastani aineistosta samankaltaisuuksia. Mitä useammin sama asia toistui, sen varmemmaksi tulin kyseisen asian merkityksellisyydestä henkilökohtaisen avun palveluiden piiriin hakeutumisessa. Samalla esille nousi selvemmin myös haastateltavieni ajatuksia siitä, miten palveluiden piiriin pääsyä voitaisiin helpottaa tai edistää.

6 Analyysin tulokset

6.1 Aineiston jakautuminen yläluokkiin

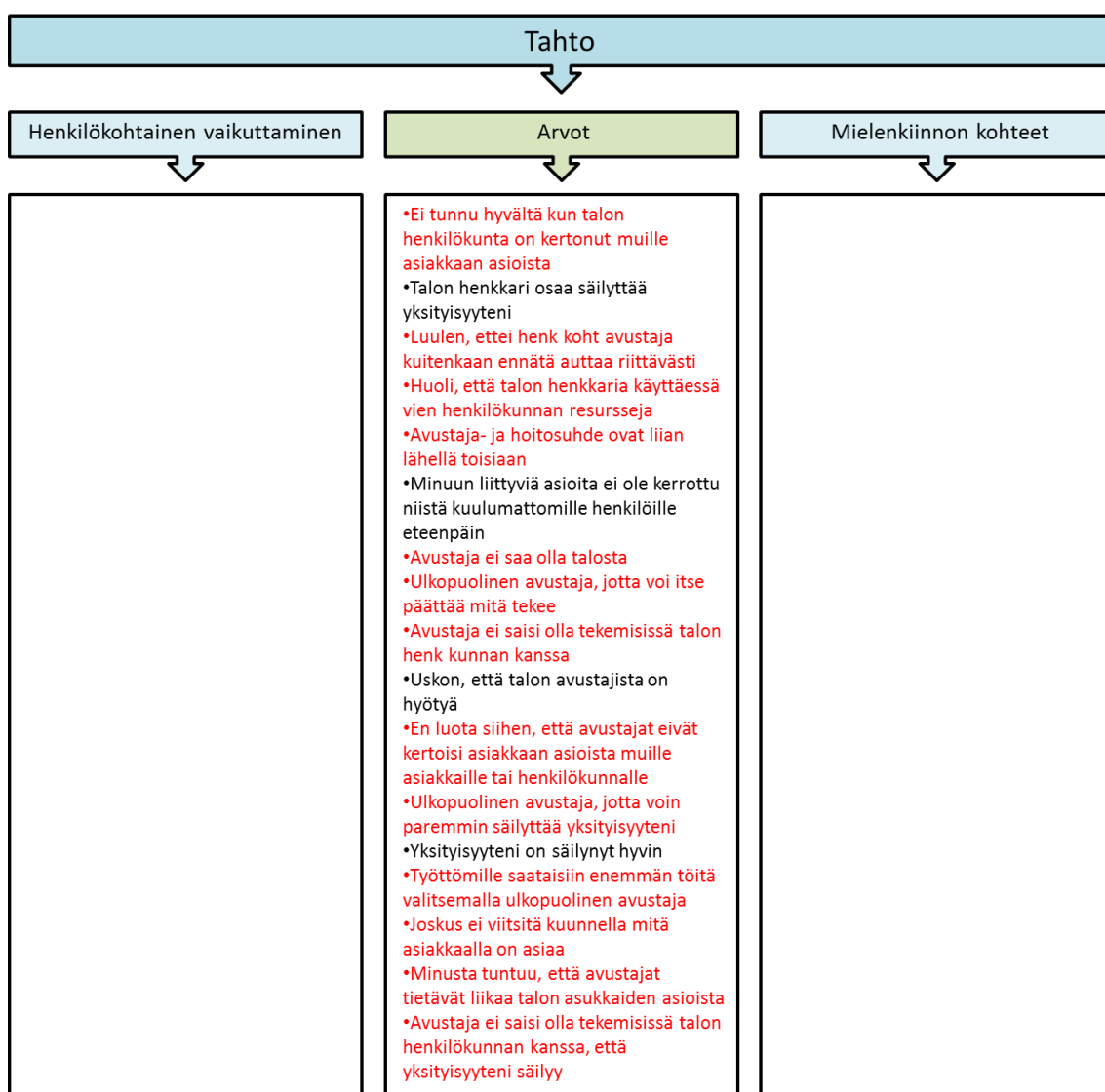
Ensimmäisessä luokittelussa (kuvio 3) saatu aineisto painottui selvästi yläluokkaan **ympäristö**, johon luokittui 24 kommenttia. Yläluokkaan **tahto** luokittui 17 kommenttia, **tottumukseen** kolme kommenttia ja **suorituskykyyn** 12 kommenttia. Henkilön **tottumukseen** liittyvät tekijät vaikuttavat siis tämän luokittelun mukaan kaikkein vähiten henkilökohtaisen avun palveluiden piiriin hakeutumisessa. Kun yläluokkiin **tahto**, **tottumus** ja **suorituskyky** luokitellut kommentit laskettiin yhteen, saatiin kommentteja kaiken kaikkiaan 32. Analyysin mukaan tämä tarkoittaa sitä, että vammaisesta itsestään johtuvat tekijät vaikuttavat ympäristötekijöitä jonkin verran enemmän henkilökohtaisen avun palveluiden piiriin hakeutumisessa. Tässä vaiheessa ei vielä kuitenkaan tarkasteltu olivatko tekijät *edistäviä* vai *estäviä*.

Kuvio 3. Aineisto luokiteltuna MOHO -mallin mukaisiin yläluokkiin **tahto**, **tottumus**, **suorituskyky** ja **ympäristö**

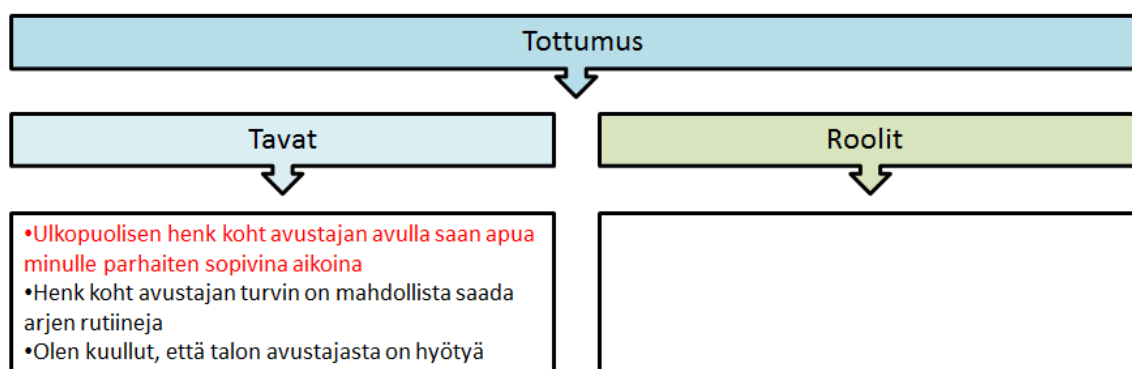
6.2 Aineiston jakautuminen alaluokkiin

Yläluokkaan **tahto** luokitellut kommentit jakautuivat kaikki alaluokkaan *arvot* (kuvio 4). Tämän perusteella esimerkiksi se mitä henkilö pitää oikeana, näyttäisi vaikuttavan vahvimmin henkilökohtaisen avun palveluiden piiriin hakeutumisessa. Tarkasteltaessa vielä yläluokan **tahto** henkilökohtaisen avun palveluihin hakeutumista *edistäviä tekijöitä* oli vain neljä kappaletta ja loput 13 *estäviä tekijöitä*. Tarkastelussa voitiin siis todeta, että lähes kaikki alaluokkaan *arvot* luokitellut kommentit olivat palveluihin hakeutumista *estäviä tekijöitä*.

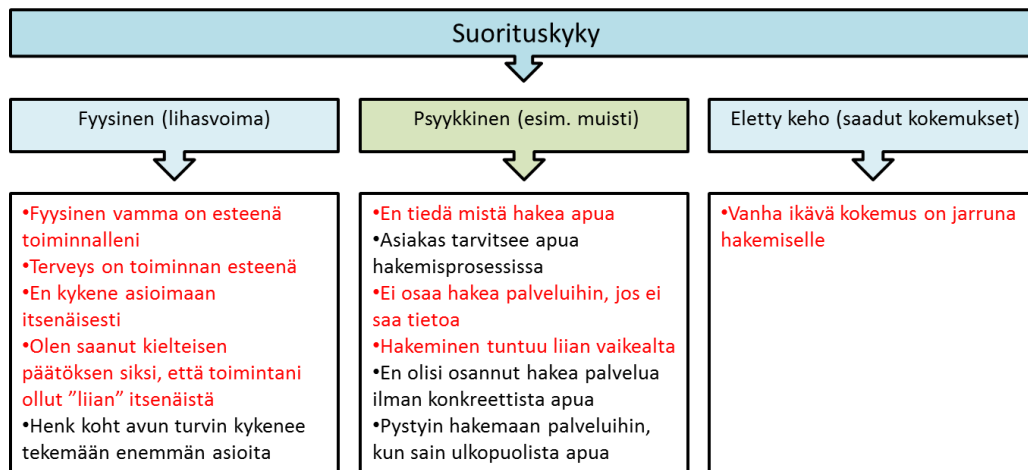
Kuvio 4. Yläluokkaan **tahto** luokitellut kommentit luokiteltuina alaluokkiin *henkilökohtainen vaikuttaminen*, *arvot* ja *mielenkiinnon kohteet*

Yläluokkaan **tottumus** luokitellut kommentit jakautuivat kaikki alaluokkaan *tavat* (kuvio 5). Tämän luokittelun perusteella voitiin siis todeta, että esimerkiksi henkilön tavalla tehdä asioita saattaa olla vaikutusta myös henkilökohtaisen avun palveluihin hakeutumisessa eikä niinkään sillä, miten henkilö toimii omaksumassaan roolissa. Tässä tapauksessa *edistävät* ja *estävät tekijät* jakautuivat siten, että *edistäviä tekijöitä* oli kaksi ja *estäviä tekijöitä* yksi.

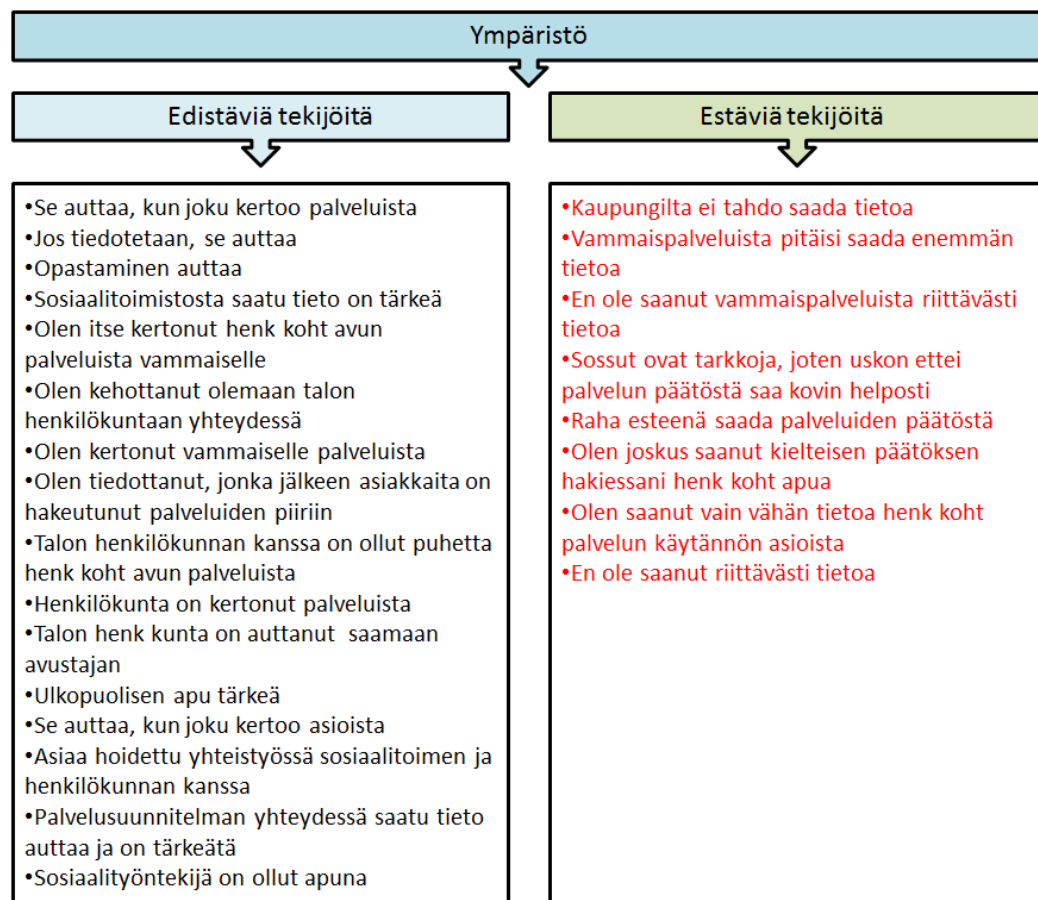
Kuvio 5. Yläluokkaan **tottumus** luokitellut kommentit luokiteltuina alaluokkiin *tavat* ja *roolit*

Yläluokkaan **suorituskyky** luokitellut kommentit jakautuivat siten, että alaluokkaan *fyysinen* luokiteltiin viisi kommenttia, alaluokkaan *psykykinen* kuusi kommenttia ja alaluokkaan *eletty keho* vain yksi kommentti (Kuvio 6). Yläluokan **suorituskyky** alaluokissa *fyysinen*, *psykykinen* ja *eletty keho*, oli nähtävissä henkilökohtaisen avun palveluihin hakeutumista *estävien tekijöiden* selvä enemmistö. Palveluihin hakeutumista *estäviä tekijöitä* oli kahdeksan kun taas *edistäviä tekijöitä* oli vain neljä. *Estävät tekijät* hallitsivat alaluokkaa *fyysinen*, siinä ollen vain yksi palveluiden hakeutumista *edistävä tekijä*. Alaluokassa *psykykinen* *edistävät* ja *estävät tekijät* jakautuivat tasan ja alaluokkaan *eletty keho* luokiteltu kommentti oli palveluihin hakeutumista *estävä tekijä*.

Kuvio 6. Yläluokkaan **suorituskyky** luokitellut kommentit luokiteltuina alaluokkiin *fyysinen*, *psyykkinen* ja *eletty keho*

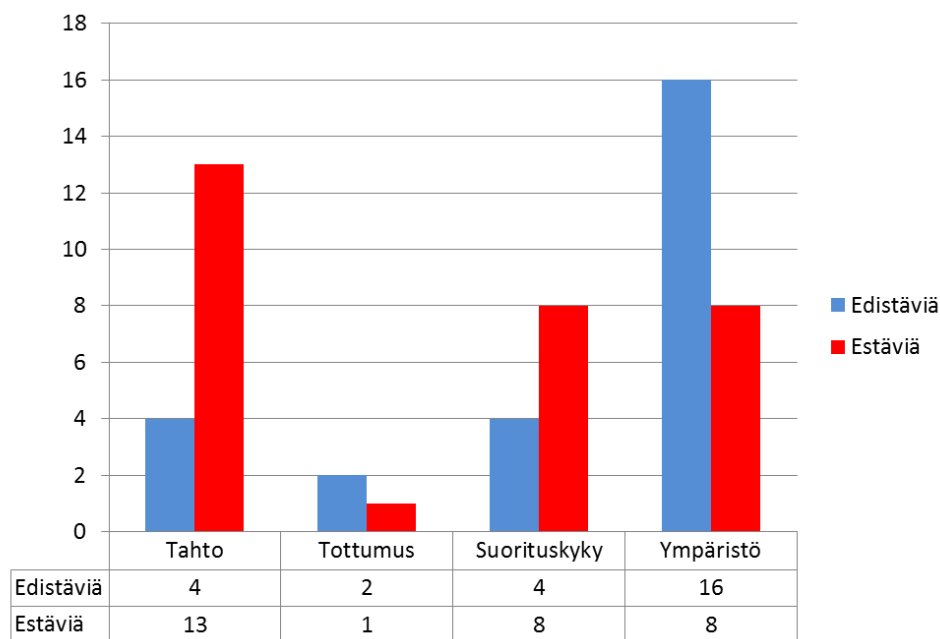
Yläluokassa **ympäristö** henkilökohtaisen avun palveluihin hakeutumista *edistäviä tekijöitä* oli 16 ja *estäviä tekijöitä* oli kahdeksan (kuvio 7).

Kuvio 7. Yläluokkaan **ympäristö** luokitellut kommentit luokiteltuina alaluokkiin *edistävät* ja *estävät tekijät*

Tässä tapauksessa siis palveluihin hakeutumista *edistäviä tekijöitä* oli selvästi enemmän kuin *estäviä tekijöitä*. Samoin oli yläluokassa **tottumus**, kun taas yläluokissa **tahto** ja **suorituskyky** palveluihin hakeutumista *estävät tekijät* olivat hallitsevia (taulukko 1).

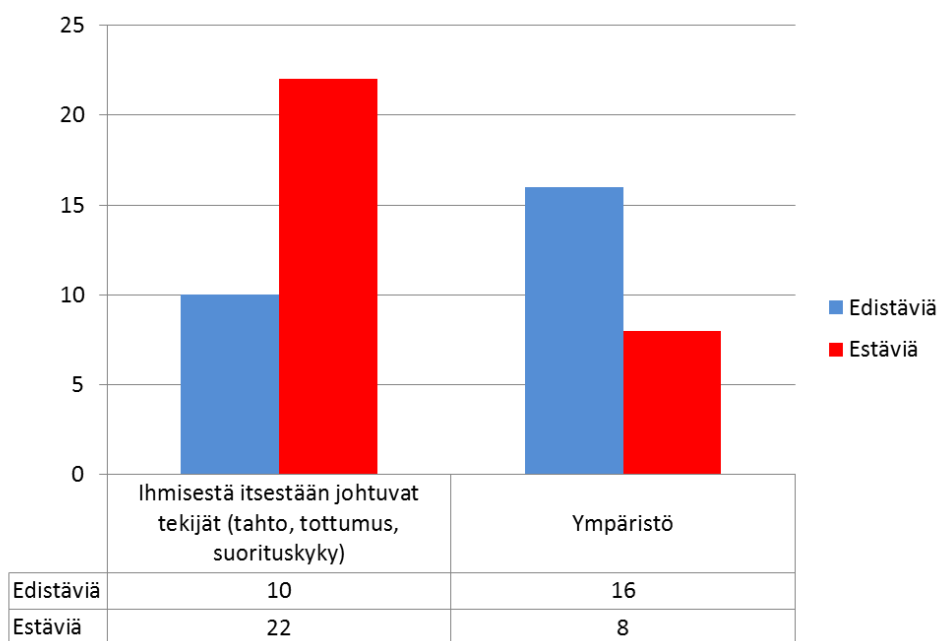
Taulukko 1. Henkilökohtaisen avun palveluihin hakeutumista *edistävät* ja *estävät tekijät* esitetyinä numeerisesti

6.3 Edistävät ja estävät tekijät

Tarkasteltaessa henkilöstä itsestään johtuvia tekijöitä, eli yläluokkiin **tahto**, **tottumus** ja **suorituskyky** jaoteltuja kommentteja, voidaan havaita *edistäviä tekijöitä* olleen huomattavasti vähemmän kuin *estäviä tekijöitä* (taulukko 2). Kuten aiemmin työssä jo kävi ilmi, niin yläluokassa **ympäristö** *edistäviä tekijöitä* sen sijaan oli puolet enemmän kuin *estäviä tekijöitä*. Tästä voitiin siis päätellä, että henkilöstä itsestään johtuvat seikat estävät enemmän henkilökohtaisen avun palveluihin pääsyä verrattuna ympäristötekijöihin.

Taulukko 2. Henkilökohtaisen avun palveluihin hakeutumista *edistävät* ja *estävät tekijät* jaoteltuina henkilöstä itsestään johtuviin tekijöihin ja ympäristötekijöihin ja esitettyinä numeerisesti

Tahto -yläluokassa kaikki kyseiseen yläluokkaan saadut kommentit luokittuivat alaluokkaan *arvot*, kuten jo aiemmin työssä on käynyt ilmi. Näistä kahdeksan kommenttia 17:stä koskivat joko jonkinasteiseen yksityisyyden säilyttämiseen liittyvää luottamuspuola Validia Asumisen henkilökohtaisia avustajia kohtaan tai sitä, että haluttiin paremmin säilyttää yksityisyys. Osa saaduista kommenteista ei perustunut kuitenkaan käyttökokemuksiin Validia Asumisen henkilökohtaisen avun palveluista. Ne olivat ulkopuolista avustajaa käyttävien haastateltavien omaa tulkintaa ja arvelua. Haastateltavat eivät myöskään kommenttien perusteella halunneet, että henkilökohtainen avustaja ja Validia Asumisen hoitohenkilökunta olisivat tekemisissä toistensa kanssa. Sen arveltiin heikentävän palveluiden käyttäjän yksityisyyttä. Kaikki alaluokkaan arvot saadut palvelujen piiriin hakeutumista edistävät kommentit, yhteensä neljä kappaletta, kuitenkin puolsivat Validia Asumisen palveluiden toimivuutta. Kyseisistä kommenteista kolme liittyivät palveluiden käyttäjän yksityisyyden säilymiseen. Puoltavia kommentteja ei kuitenkaan ollut kovin montaa verrattuna kaikkiin alaluokkaan arvot saatuihin kommentteihin.

Tottumus -yläluokassa kommentteja oli kaiken kaikkiaan varsin vähän, vain kolme. Ja kuten aiemmin työssä on mainittu, kaikki yläluokkaan **tottumus** saadut jakautuivat alaluokkaan *tavat*. *Edistävänä tekijänä* haastatteluissa mainittiin se, että Validia Asumisen

avustajasta voisi olla hyötyä ja myös se, että henkilökohtaisen avustajan avulla koettiin helpotettavan arjen rutiinien muodostumista. Hautalan ym. (2013) mukaan tavat liittävät arjen toiminnot yhteen ja säästävät myös energiaa (Hautala ym. 2013: 238). Haastattelun perusteella eräs haastateltava koki saavansa nimenomaan ulkopuolisen avustajan turvin apua hänelle parhaiten sopivana aikana. Huoli siitä, ettei henkilökohtainen avustaja ennättäisi auttaa riittävästi, nousikin esille yläluokassa **tahto**.

Suorituskyky -yläluokassa *estäviä tekijöitä* oli puolet enemmän kuin *edistäviä tekijöitä*. Yhtä kommenttia lukuun ottamatta kaikki alaluokkaan *fyysinen* luokitellut kommentit olivat palveluihin hakeutumisesta *estäviä tekijöitä*. Kolme palveluiden piiriin hakeutumisesta estävää tekijää liittyivät fyysiseen vammaan tai muutoin henkilön terveyteen. Ainoana *edistävänä tekijänä* alaluokassa *fyysinen* nousi esille se, että henkilökohtaisen avun turvin koetaan kyttävän tekemään enemmän asioita.

Alaluokassa *psykykinen* ulkopuolisen avun merkitys korostui niin *edistävissä* kuin *estävissäkin tekijöissä*. Osa haastateltavista koki saaneensa apua hakemisprosessiin, ja eräs heistä koki, ettei olisi edes päässyt palveluiden piiriin ilman ulkopuolista apua. Kommenttien perusteella osa koki palveluiden piiriin hakemisen liian vaikeana, eivätkä kaikki tienneet mistä hakea apua sitä tarvitessaan. Siihen, ettei henkilö osaa hakea palveluiden piiriin, näytti vaikuttavan myös tiedon puute.

Haastatteluissa nousi esille erään haastatellun henkilön vanha ikävä kokemus. Haastateltava arveli sen vaikuttavan estävästi haluun hakeutua henkilökohtaisen avun palveluiden piiriin. Kokemukset ovat tärkeä tekijä henkilön toiminnan onnistumisen kannalta (Hautala ym. 2013: 239). Niillä onkin keskeinen rooli siinä, miten toimimme (Kielhofner 2008: 70). Tämän perusteella voitiin tulkita ikävien kokemusten myös vaikuttavan negatiivisesti henkilökohtaisen avun palveluiden piiriin hakeutumisessa.

Ympäristö -yläluokassa korostui jälleen ulkopuolisen avun merkitys molemmissa teki-
jöissä, *edistävissä ja estävissä*. Kommenttien jakautumisen perusteella saatettiin tode-
ta *edistäviä tekijöitä* olleen enemmän kuin *estäviä tekijöitä*. *Edistävissä tekijöissä* 12
kommenttia kuvastivat tiedon, tiedottamisen, opastamisen tai asioista muutoin kertomi-
sen vaikuttavan suotuisasti henkilökohtaisen avun palveluiden piiriin hakeutumisessa.
Loput tämän yläluokan *edistävistä tekijöistä* liittyivät muutoin ulkopuolisen antamaan
apuun. Näistä kommentteista ei kuitenkaan käynyt ilmi, oliko palveluiden piiriin hakeu-
tuva henkilö saanut riittävästi tietoa, onko häntä tiedotettu tai opastettu riittävästi, tai

onko hänelle muutoin kerrottu palveluiden piiriin hakeutumiseen liittyvistä tarpeellisista asioista. Tässä tapauksessa haastateltavat kertoivat vain kokevansa ne tärkeiksi.

Yläluokassa **ympäristö estäviä tekijöitä** oli kaiken kaikkiaan kahdeksan. Näistä viisi koski lähinnä kaupungilta, sosiaalipalveluista tai vammaispalveluista saadun tiedon puutetta. Esille nousi myös arvelu siitä, että yhteiskunnan huono taloudellinen tilanne saattaisi olla esteenä myönteiselle henkilökohtaisen avun palvelun päätökselle. Kaikki haastatellut eivät olleet tietoisia vaikeavammaisen henkilön subjektiivisesta oikeudesta henkilökohtaisen avun palveluihin. Eivätkä kaikki myöskään olleet tietoisia mitä subjektiivinen oikeus ylipäättään tarkoittaa. Eräs haastateltavista mainitsi joskus saaneensa kielteisen päätöksen hakiessaan henkilökohtaisen avun palveluita.

7 Pohdinta

Opinnäytetyön päätehtävä oli vastata kysymykseen: mitkä tekijät *edistävät* tai *estävät* vammaisen henkilön hakeutumista Validia Asumisen henkilökohtaisen avun piiriin. Tarkoituksena oli myös tuoda esille vammaisten henkilöiden ja henkilökohtaisen avun työntekijöiden näkemyksiä henkilökohtaisen avun palveluista.

7.1 Päätelmät ja jatkoehdotukset

Tässä opinnäytetyössä MOHO -mallin yläluokkaan **tahto** jaoteltu aineisto luokitui kokonaisuudessaan alaluokkaan *arvot*. Henkilöllä on vahva halu toimia arvojensa mukaisesti (Hautala ym. 2013: 236). Työssä nousee voimakkaasti esille halu käyttää Validia Asumisen ulkopuolista henkilökohtaista avustajaa, jotta yksityisyys säilyisi paremmin. Toisin sanoen halu toimia arvojensa mukaisesti estää joitakin henkilöitä hakeutumasta Validia Asumisen palveluiden piiriin. Toisaalta Validia Asumisen henkilökohtaisen avun palveluiden käyttäjiltä saadut kommentit osoittavat heidän olevan tyytyväisiä saamiinsa palveluihin, myös yksityisyyden näkökulmasta tarkastellen. Tuloksia tarkastellessa nousi esille kysymys siitä, kuinka Validia Asumisen ulkopuolista avustajaa käyttävä henkilö saataisiin vakuutettua Validia Asumisen palveluiden toimivuudesta ja kiinnostumaan niistä.

Henkilökohtaiselta avustajalta ei vaadita muodollista pätevyyttä tai koulutusta. Koulutus on avustajan oman aktiivisuutensa varassa (Ammattinetti 2015.) Avustaja on myös omalta osaltaan vastuussa asiakkaansa yksityisyyden säilymisestä (Julkisten ja hyvinvointialojen liitto 2015). Vaikkei varsinaista koulutusvaatimusta olekaan, ja vaikka avustajan itsensä tulee huolehtia asiakkaan yksityisyyden säilymisestä, henkilökohtaisen avun palveluiden tarjoajan olisi tärkeätä huolehtia työntekijöidensä ammattitaidon kehittämisestä. Keinoja siihen voisivat olla esimerkiksi henkilökohtaisille avustajille säännöllisesti tarjottava työnohjaus. Jatkuvalle kokemusten reflektoinnilla saadaan aikaan ihmillistä kehittymistä, kasvua ja oppimista (Suomen työnohjaajat ry n.d.). Vaikka työnohjauksen avulla ei voida taata palveluiden käyttäjien yksityisyyden säilyttämistä tai sen kunnioittamista, voidaan sen avulla kuitenkin tehdä henkilökohtaiset avustajat tietoisiksi sen tärkeydestä.

Yläluokkaan **suorituskyky** saatujen kommenttien perusteella vammaisten erilaiset toiminnan vajavuudet vaikeuttavat henkilökohtaisen avun palveluiden piiriin hakeutumista. Kommenttien perusteella vammaiset henkilöt eivät joko osaa hakeutua palveluihin tai hakeutuminen tuntuu liian vaikealta. Toisaalta liian itsenäiseksi tulkittu vammaisen henkilön toiminta esti eräässä tapauksessa henkilökohtaisen avun palveluiden piiriin pääsyn.

Vammaispalveluiden tavoitteena on auttaa vammaista sopeutumaan vammaansa ja integroitumaan yhteiskuntaan ja siten helpottaa hänen elämäänsä. Vammaisten keskuudessa koetaan, että tuista ja palveluista annettavaa tietoa tulee etsiä itse. Heidän mukaansa niistä ei kerrota vapaaehtoisesti, vaan tietoa jopa suorastaan pimitetään. Näin koetaan erityisesti myöhemmin elämässään vammautuneiden keskuudessa. Edelleen vammaiset kokevat, että viranomaiskeskusteluissa heidät ohitetaan, heitä ei uskota, ja että asiantuntijalausunnat menevät vammaisen oman kertoman edelle. Vammaiset kokevat joutuvansa jatkuvasti todistelemaan vammaisuuttansa ja vajaakuntoisuuttaan. Uskottavuuden kyseenalaistaminen onkin yksi syrjinnän laji. Tukien anomisen hankaluuteen liittyvän jaksamattomuuden vuoksi on osa vammaisista jopa luopunut koko anomisprosessista. (Hyvönen 2010: 17, 19 – 20.)

Valtaosa yläluokkaan **ympäristö** luokittuneista kommenteista osoittaa, että on tärkeää saada tietoa henkilökohtaisen avun palveluista ja sen saamisen mahdollisuuksista. Tämä tulee ilmi niin *edistäviin* kuin *estäviinkin tekijöihin* luokittuneista kommenteista. Tulosten perusteella haastateltavat kokevat saaneensa yhteiskunnan taholta hyvin vähän tietoa henkilökohtaisen avun palveluista tai palveluihin hakeutumisesta. Validia Asumisen ja kuntasektorin välistä yhteistyötä tulisi mielestäni edelleen kehittää, jotta voidaan turvata vammaisten henkilöiden riittävä tiedonsaanti henkilökohtaisen avun palveluista.

Haastatteluista käy kuitenkin ilmi, että henkilökohtaiset avustajat ovat tiedottaneet tai kertoneet vammaisille henkilöille henkilökohtaisen avun palveluista. Henkilökohtaiset avustajat ovat myös kehottaneet vammaisia henkilöitä olemaan yhteydessä Validiatalon henkilökuntaan päästäkseen palveluiden piiriin. Saatujen kommenttien perusteella tiedottamisen seurauksena vammaisia henkilöitä olikin hakeutunut henkilökohtaisen avun palveluiden asiakkaisiksi. Tämä vahvistaa edelleen tiedottamisen tärkeyttä henkilökohtaisen avun palveluiden piiriin hakeutumisessa.

Henkilökohtaisen avun kehittämiseen keskittyvä Assistentti.info® on valtakunnallinen henkilökohtaisen avun verkosto, ja neuvontaa, tiedottavaa koulutusta ja aineistoa tuottava itsenäinen toimija. Myös Validia Asuminen kuuluu Assistentti.info®:on osana Invalidiliiton Asumispalveluita. Assistentti.info®:n internetsivuilta löytyy runsaasti tietoa henkilökohtaisen avun palveluista ja siihen liittyvistä käytänteistä. (Assistentti.info® n.d.) Osa haastateltavista ei ollut tietoinen kyseisestä toimijasta. Assistentti.info®:n avulla vammaiset henkilöt voisivat kuitenkin saada myös itsenäisesti tietoa henkilökohtaisen avun palveluista ja tiedon avulla myös itse edistää henkilökohtaisen avun palveluihin pääsyä.

Validia Asumisen hoitohenkilökunnan konkreettinen apu osoittautuu tulosten perusteella merkitykselliseksi henkilökohtaisen avun palveluiden piiriin hakeutumisessa. Avun tärkeyttä korostavat myös yläluokassa **suorituskyky** esiinnousseet tekijät. Kävi ilmi, että jotkut haastateltavista eivät omasta mielestään olisi kyenneet hakemaan tai päässeet henkilökohtaisen avun palveluiden piiriin ilman ulkopuolista apua.

Opinnäytetyöni hypoteesina oli, että henkilökohtaisen avun palveluiden piiriin hakeutumisesta *estävänä tekijänä* nousisi vammaisen henkilön tahto toimintaa kohtaan. Ensimmäisenä kahdesta mielestäni tärkeimmästä opinnäytetyössäni esille nousseista tulokista oli haastateltavien voimakas halu suojella yksityisyyttään ja epäily yksityisyyden säilymisestä Validia Asumisen henkilökohtaisen avun palveluita käytettäessä. Halu suojella yksityisyyttä ja epäily yksityisyyden säilymisestä tuntuvat vaikuttavan vammaisen henkilön tahtoon hakeutua Validia Asumisen henkilökohtaisen avun palveluiden piiriin. Edellä esitetyt havainnot perustuvat Validia Asumisen henkilökohtaisen avun palveluiden ulkopuolista avustajaa käyttävien kommentteihin. Toisaalta työssä nousi myös esille Validia Asumisen henkilökohtaista apua jo käyttävien asiakkaiden tyytyväisyys palveluita kohtaan. Toisena opinnäytetyöni merkittävänä löydöksenä pidän tiedon, tiedottamisen ja opastamisen merkitystä Validia Asumisen henkilökohtaisen avun palveluiden piiriin hakeutumisessa. Haastateltavat kokivat saaneensa kuntasektorilta riittämättömästi tietoa henkilökohtaisen avun palveluista. Sen sijaan haastateltavien Validia Asumiselta saama tieto, opastus ja konkreettinen apu olivat olleet ensiarvoisen tärkeitä henkilökohtaisen avun piiriin pääsemisestä *edistäviä tekijöitä*.

Ajoviidan (2014) mukaan asiakkaan suurin avustamiseen liittyvä tarve koskee kotona tapahtuvaa avustamista eikä niinkään asiointia (Ajoviita 2014: 67). Kokemukseni mukaan osalla vaikeavammaisista henkilöistä suuri osa päivästä kuluu hoidollisiin avus-

tamistoimiin. Se myös oletettavasti vie hoidon kohteena olevalta henkilöltä runsaasti voimia. Tällöin arvelen vaarana olevan tahdon heikkenemisen esimerkiksi harrastustoimintaa, aktiivista vapaa-ajantoimintaa ja sosiaalista kanssakäymistä kohtaan. Siten myös henkilökohtaisen avun palveluiden piiriin hakeutuminen saattaa vaikeavammalta jäädä vaille huomiota. Henkilökohtaisen avun käyttämättä jättäminen ei kuitenkaan mielestäni palvele vaikeavammaista henkilöä eikä siis henkilökohtaisen avun palvelun tuottajaakaan. Mielestäni avun käyttämättä jättäminen ei lopulta palvele edes yhteiskuntaa, sillä esimerkiksi vaikeavammaisen henkilön harrastusten ja yhteiskuntaan osallistumisen puute ja sosiaalisen kanssakäymisen vähäisyys voivat vaikuttaa negatiivisesti ja saattavat siten välillisesti aiheuttaa lisäkuluja yhteiskunnalle.

7.2 Jatkotutkimusehdotukset

Työssä on useaan otteeseen mainittu tiedon merkitys henkilökohtaisen avun palveluiden piiriin hakeutumisessa. Esille on noussut kuntasektorin niukka tiedottaminen henkilökohtaisesta avusta. Tästä kiinnostuneena tarkastelin myös useiden eri kuntien vammaispalveluita koskevia internet-sivustoja vammaisen henkilön näkökulmasta. Havaitsin, että henkilökohtaisen avun palveluita koskevaa tietoa on tarjolla, mutta siihen liittyviä hakemuksia oli hankalaa löytää. Minkään tarkasteleman kunnan internet-sivuilta ei löytynyt erillistä henkilökohtaisen avun palvelun hakemuslomaketta. Tarkastelun perusteella henkilökohtaista apua tuli tavallisesti hakea vammaispalveluhakemuksella. Hakemukset olivat kuitenkin usein monimutkaisia ja saattavat siten olla vaikeita täyttää. Kiinnostavaa olisikin tutkia, miten vammaiset henkilöt kokevat henkilökohtaisen avun palveluiden hakemisprosessin. Tutkimukseen voisi yhdistää vammaisten henkilöiden näkemyksiä myös lomakkeiden saavutettavuudesta ja selkeydestä sekä yhteiskunnalta saatavan tiedon, opastuksen ja konkreettisen avun saamisesta. Myös henkilökohtaisen avun palveluiden tuottajan ja kuntasektorin välistä yhteistyötä koskevalla tutkimuksella saattaisi olla merkitystä henkilökohtaisen avun palveluiden kehittymisen kannalta.

Keskustelimme palveluesimies Lehtosen kanssa myös tarpeesta tarkastella, onko henkilökohtaisen avun tunneista asiakkaalle hyötyä (Lehtonen 2014). Oletan henkilökohtaisen avun hyödyllisyydellä olevan yhteys vammaisen henkilön tahtoon hakeutua henkilökohtaisen avun piiriin ja myös pysyä kyseisen palvelun piirissä. Käytettävissä olevan ajan rajallisuuden vuoksi en kuitenkaan työssäni perehtynyt henkilökohtaisen avun palveluiden hyödyllisyyteen. Myös tästä esiin nousseesta tarpeesta voisi mielestäni

löytyä erillisen tutkimuksen aihe. Tutkimuksen avulla saatettaisiin parhaimmillaan myös vahvistaa kuntasektorin käsitystä henkilökohtaisen avun tärkeydestä.

7.3 Eettinen tarkastelu

Eettisesti hyväksyttävä ja luotettava tieteellinen tutkimus edellyttää sen toteuttamista hyvän tieteellisen käytännön mukaisesti. Tutkimustyössä, tulosten tallentamisessa ja esittämisessä, sekä tulosten arvioinnissa tulee noudattaa rehellisyyttä, yleistä huolellisuutta ja tarkkuutta. Tutkimuksessa tulee myös soveltaa eettisesti kestäviä tiedonhankinta- ja arviointimenetelmiä. Näiden lisäksi on hankittava tarvittavat tutkimusluvut, sekä sovittava ennalta muun muassa tekijöiden oikeudet, vastuut ja velvollisuudet. Edellä mainittuja sopimuksia voidaan kuitenkin tarkentaa työn edetessä. (Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsitteleminen Suomessa 2012: 6.)

Keräämäni aineiston tuloksia työstäessäni en missään vaiheessa käyttänyt haastateltavieni oikeita nimiä, ja muutoinkin, esimerkiksi työtäni koskevissa keskusteluissa, pyrin takaamaan haastateltavien anonymiteetin ja itsemääräämisoikeuden säilymisen. Mahdollisia äänitallenteita olen säilyttänyt siten, etteivät ne missään vaiheessa ole päässeet kenenkään ulkopuolisen henkilön käsiin. Tein myös tutkittaville henkilöille kirjallisesti ja sanallisesti selväksi, että he saattoivat missä tutkimuksen vaiheessa tahansa kieltäytyä tutkimuksesta ja heitä koskevien jo mahdollisesti hankittujen tietojen käyttämisestä. Ennen haastatteluiden aloittamista sovin yhteistyökumppanini ja haastateltavien kanssa kirjallisesti vaitiolovelvollisuutta ja salassapitoa koskevista asioista. Saamani aineiston tulon hävittämään asianmukaisella tavalla heti opinnäytetyöni julkistamisen ja hyväksymisen jälkeen.

Toimintaterapeuttien ammattieettisissä ohjeissa selvennetään muun muassa toimintaterapeutin vastuun ja velvollisuuksien merkitystä. Koska toimintaterapeuteilla on asemansa kautta asiakkaan suhteen melko laajasti valtaa, on ohjeiden mukaan ehdottoman tärkeää käyttää tätä valtaa asiakkaan parasta ajatellen muistaen inhimillisyys ja oikeudenmukaisuus. Ammattieettisissä ohjeissa toimintaterapeuttia kehoitetaan toiminnallaan edistämään asiakkaan omatoimisuutta oman elämän eri tilanteissa, sekä tasa-arvoisuutta yhteiskunnan jäsenenä. (Toimintaterapeuttiliitto 2014.)

Opinnäytetöihin liittyvissä haastatteluissa tuli esille myös joitakin haastateltavieni kokemuksia heidän arkeaan koskevia epäkohtia, jotka eivät aina liittyneet työni varsinaiseen

aiheeseen. Haastateltavat toivoivat minulta mielipidettä heitä askarruttaviin asioihin. Nämä kohtaamiset vastasivat mielestäni toimintaterapeutin työssä toteutuvia asiakas-kohtaamisia. Kappaleen alussa mainittujen ohjeiden lisäksi tuli siis pitää mielessä myös toimintaterapia-alan ammattieettiset ohjeet ja noudattaa niitä, jotta tutkimustyötä koskeva ammatillinen eettisyys saattoi toteutua.

Alkuperäisenä tarkoituksena oli käyttää teoreettisena taustana Person-Environment-Occupation -mallia (PEO), jossa ihmisen, ympäristön ja toiminnan vuorovaikutus muodostavat ihmisen toiminnallisen suoriutumisen. Mallin pääteemat, eli ihminen, ympäristö ja toiminta olisivat mielestäni voineet antaa mahdollisuuden teemoittaa tarvittavat kysymykset ja analysoida saatu aineisto. (Law – Cooper – Strong – Stewart – Rigby – Letts 1996: 9 – 14.) Päädyin kuitenkin MOHO -malliin alussa esiin nousseen motivaatio-termin vaihduttua ihmisen tahdoksi toimia. Kyseisessä mallissa tahto on keskeisenä käsitteenä. Arvelen tahdolla olevan vaikutusta myös henkilökohtaisen avun palveluihin hakeutumisessa. Sen lisäksi, että MOHO -mallissa tahto on korostuneessa asemassa, malli huomioi mielestäni myös ympäristön vaikutusta ihmisen toimintaan varsin monipuolisesti. Ympäristöllä olikin lopulta korostunut vaikutus henkilökohtaisen avun palveluihin hakeutumisessa. Erityisesti näistä syistä kyseinen malli sopi mielestäni PEO-mallia paremmin työni teoreettiseksi perustaksi ja sen käyttäminen oli siten perusteltua.

Tutkimuksen luotettavuuteen voivat vaikuttaa monet eri seikat. Luotettavuutta voi heikentää esimerkiksi se, että haastateltava muistaa jonkin asian väärin tai ymmärtää esitetyn kysymyksen eri tavoin kuin tutkimuksen tekijä. Virheitä voivat aiheuttaa myös tutkijan tekemät virheet, kuten esimerkiksi tallennus- tai lomakemerkintävirheet. Edellä mainitun kaltaisten virheiden vaikutus ei välttämättä ole kovin suuri, mutta satunnaiset tutkimuksessa ilmenneet virheet tulisi kuitenkin mainita. (Vilkkä 2005: 162.) Laadullisessa tutkimuksessa tulee erottaa toisistaan havaintojen luotettavuus ja niiden puolueettomuus. Tutkija on tutkimuksensa tulkitsija, joten puolueettomuuteen voivat vaikuttaa muun muassa se kykeneekö tutkija suodattamaan tiedonantajan kertomuksen esimerkiksi omien havaintojensa ja kuulemansa, tai oman kansalaisuutensa, poliittisen asenteensa ja virka-asemansa läpi. Tutkimuksen luotettavuuspohdinnoissa tulisi siis puolueettomuusnäkökulma ottaa huomioon. (Tuomi – Sarajärvi 2002: 133.)

Työskentelin opinnäytetyötä tehdessäni jonkin aikaa Lahden Validia-talossa arvioivan ja valmentavan asumisen palvelun yksikössä toimintaterapeutin äitiysloman sijaisena. Koin hyödylliseksi mahdollisuuteni havainnoida henkilökohtaisen avun palveluita. Olin

kuitenkin tilanteessa, jossa saatoin tahtomattanikin tehdä omia tulkintoja tutkimukseeni liittyvistä seikoista. Vaarana oli omien tulkintojeni vaikutus lopputulokseen ja tähän tuli kiinnittää huomiota. Tiedostin, etten saisi esittää teemahaastattelua tehdessäni omiin näkemyksiini perustuvia tai niihin johdattelevia apukysymyksiä. Minun tuli myös tiedostaen analysoida mahdollisimman objektiivisesti esimerkiksi aineistonkeruusta saamiani tietoja, jotta myös lopputulos olisi luotettava. Haastattellessani erästä ryhmää, olin tilanteessa, jossa haastateltavan mielestä olin ymmärtänyt hänet väärin. Tämä tuli ilmi alustaessani seuraavaa teemaa ja pyrkiessäni siinä yhteydessä toistamaan haastateltavan lausuman. Mikäli olisin jättänyt toistamatta tämän lausuman, minulle olisi jäänyt eri käsitys asiasta kuin mitä haastateltavani lopulta tuntui tarkoittavan.

Koska haastateltavieni määrä oli pieni, oli myös haastateltavien anonymiteetin säilyttäminen työssäni haasteellista. Ajatukseni siitä, että asukkaat tuntisivat toisensa varsin hyvin, vahvistui haastatteluissani entisestään. Tästä syystä minun tuli harkita miten kirjallista raporttia tehdessäni saamani tulokset olisi parasta tuoda esille säilyttäen haastateltavieni anonymiteetin työni luotettavuuden siitä kärsimättä. En myöskään edellä mainitusta syystä voinut tuoda raportissani esille kaikkia saamiani kommentteja sanasta sanaan, vaan jouduin muokkaamaan osaa niistä hieman muuttamatta kuitenkaan kommenttien sisältöä. Tämä siitä syystä, että osasta luokiteltua aineistoa olisi helposti käynyt ilmi haastateltavieni henkilöllisyys. Tekemääni sopimukseen kuului työni esittely työn julkistamisen jälkeen Validia Asuminen yksikössä. Työn tulokset ovat yleisluontoisia ja niitä voidaan hyödyntää kaikissa Validia Asumisen yksiköissä.

Lähteet

Ajoviita, Outi 2014. Henkilökohtaisen avun palvelu Porin Validia-palvelussa. Opinnäyte-työ. Satakunnan ammattikorkeakoulu. Sosiaalialan koulutusohjelma. Ylempi AMK.

Ammattinetti 2015. Ammatit. Sosiaalipalvelut. Henkilökohtainen avustaja. Verkkodokumentti. <<http://www.ammattinetti.fi/>>. Luettu 11.4.2015.

Askheim, Ole Petter 2005. Personal Assistance Direct Payments or Alternative Public Service. Does it matter for the promotion of user control? *Disability & Society* 20 (3). 47 – 260.

Assistentti.info® n.d. Verkkodokumentti. <<http://www.assistentti.info/fi/>>. Luettu 10.4.2015.

Eriksson, Susan 2008. Erot, erilaisuus ja elinolot – vammaisten arkielämä ja itsemäärääminen. Kehitysvammaliiton tutkimuksia 3/2008. Helsinki: Kehitysvammaliitto.

Eskola, Jari – Suoranta, Juha 2005. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. 7. painos. Tampere: Vastapaino.

Hautala, Tiina – Hämäläinen, Tuula – Mäkelä, Leila – Rusi-Pyykönen, Mari 2013. Toiminnan voimaa. Porvoo: Edita.

Hallman, Elina 2013. Velvoitteesta suoriutuminen. Vaikeavammaisten kokemukset henkilökohtaisten avustajien työnantajana toimimisesta. Pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopisto. Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos.

Heinonen, Marjo 2006. Avustaja, omaishoitaja vai kotipalvelut? Teoksessa Heinonen, Marjo – Saraste, Heini (toim.): Tahtoa, todellisuutta ja toiveita. Suuri kertomus henkilökohtaisesta avusta. HAJ-projekti. Helsinki. 40 – 43.

Hirsjärvi, Sirkka – Hurme, Helena 2008. Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press Oy Yliopistokustannus.

Hirsjärvi, Sirkka – Remes, Pirkko – Sajavaara, Paula 2009. Tutki ja kirjoita. 15. uudistettu painos. Helsinki: Tammi.

Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsitteleminen Suomessa 2012. Verkkajulkaisu. <http://www.tenk.fi/sites/tenk.fi/files/HTK_ohje_2012.pdf>. Tutkimuseettinen neuvottelukunta. Helsinki. Luettu 18.9.2014.

Hyvönen, Outi 2010. Vammaisten kertomuksia arjestaan. Teoksessa Vehmas, Simo (toim.) 2010. Vammaisuuden kokeminen ja kokemisen vammaisuus. Suomen Vammaistutkimuksen Seuran 2. vuosikirja. Kehitysvammaliiton selvityksiä 7. Helsinki: Kehitysvammaliitto ry. 15 – 27. Saatavilla myös sähköisesti osoitteessa: <http://www.kehitysvammaliitto.fi/wp-content/uploads/kehitysvammaliiton_selvityksia_7.pdf>. Luettu 28.2.2015.

Julkisten ja hyvinvointialojen liitto 2015. Työelämä. Ammattialatoiminta. Henkilökohtaiset avustajat. Henkilökohtaisten avustajien ammattisivut. Verkkodokumentti. <<http://www.jhl.fi/portal/fi/>>. Luettu 11.4.2015.

Järvilehto, Soili – Kiiski, Raija 2009. Oman hyvinvoinnin lähteillä. Ohjaajan käsikirja. Helsinki: Kuntoutussäätiö.

Kivistö, Mari 2011. Henkilökohtainen apu ja monimuotoinen osallisuus. Tutkimus vaikeavammaisten osallistumisesta ja osallisuudesta. Ammatillinen lisensiaatin työ. Lapin yliopisto. Sosiaalityön erikoistumisopinnot/Hyvinvointipalvelujen koulutusohjelma.

Kielhofner, Gary 2008. Model of Human Occupation. Theory and application. Fourth edition. Philadelphia: Lippincott Williams & Wilkins.

Kuntaliitto 2014. Kunnat.net. Mediapalvelu ja tiedotteet. Juttupankki. Kunta-alan käsitteitä. Verkkodokumentti.
<<http://www.kunnat.net/fi/Kuntaliitto/media/juttupankki/kasitteita/Sivut/default.aspx>>. Luettu 1.12.2014.

Laki vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista 3.4.1987/380

Laki vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista 9.12.2008/981.

Laki vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista 19.12.2008/981.

Laki vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista 19.2.2010/134.

Law, Mary – Cooper, Barbara – Strong, Susan – Stewart, Debra – Rigby, Patricia – Letts, Lori 1996. The Person-Environment-Occupation Model: A Transactive approach to occupational performance. Canadian Journal of Occupational Therapy. 63 (1). 9 – 23.

Lehtonen, Heljä 2014. Palveluesimies. Invalidiliiton asumispalvelut. Validia Asuminen. Hämeen ja Kaakkois-Suomen Avopalvelut. Suullinen tiedonanto 12.9.2014.

Nettilaki 2014. Julkinen hallinto. Julkinen palvelu. Subjektiivinen oikeus on kuntalaisen lakisääteinen oikeus. Verkkodokumentti. <www.nettilaki.com>. Luettu 18.9.2014.

Nurmi-Koikkalainen, Päivi 2006. Vammaisuus ja toisen henkilön avuntarve. Teoksessa Heinonen, Marjo – Saraste, Heini (toim.): Tahtoa, todellisuutta ja toiveita. Suuri kertomus henkilökohtaisesta avusta. HAJ-projekti. Helsinki. 31 – 39.

Rantatorikka, Paula 2006. Avustaja. Teoksessa Heinonen, Marjo – Saraste, Heini (toim.): Tahtoa, todellisuutta ja toiveita. Suuri kertomus henkilökohtaisesta avusta. HAJ-projekti. Helsinki. 30.

Ritsilä, Jaana 2002. Toimintaterapeuttien käsityksiä tahdosta ja kokemuksia tahdon arviointimenetelmän käyttöönotosta. Pro Gradu tutkielma. Jyväskylän yliopisto. Terveystieteiden laitos. Toimintaterapia. Verkkodokumentti.
<<https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/handle/123456789/12546/G0000106.pdf?sequence=1>>. Luettu 21.3.2015.

Räty, Tapio 2010. Vammaispalvelut. Vammaispalvelujen soveltamiskäytäntö. Helsinki: Kynnys ry.

Sisäministeriö 2015a. Yhdenvertaisuus. Verkkodokumentti.
<<http://www.intermin.fi/fi/yhdenvertaisuus>>. Luettu 9.1.2015.

Sisäministeriö 2015b. Ajankohtaista. Uutiset. Yhdenvertaisuus. Uusi yhdenvertaisuuslaki voimaan ensi vuoden alusta. Verkkouutinen 31.12.2014. Verkkodokumentti.
<<http://www.intermin.fi/>>. Luettu 9.1.2015.

Suomen työnohjaajat ry n.d. Työnohjaus. Työnohjauksen vaikutukset. Verkkodokumentti. <<http://www.suomentyonohjaajat.fi/>>. Luettu 11.4.2015.

Terveiden ja hyvinvoinnin laitos 2014a. Vammaislainsäädännön uudistus. Kuulemistilaisuus 20.8.2014. Taustamuistio. Verkkodokumentti.
<<http://www.thl.fi/fi/web/vammaispalvelujen-kasikirja/laki-ja-oikeuskaytando/vammaislainsaadannon-uudistus>>. Luettu 16.10.2014.

Terveiden ja hyvinvoinnin laitos 2014b. Vammaislainsäädännön uudistus. Verkkodokumentti. <<http://www.thl.fi/fi/web/vammaispalvelujen-kasikirja/laki-ja-oikeuskaytando/vammaislainsaadannon-uudistus>>. Luettu 1.3.2015.

Terveiden ja hyvinvoinnin laitos 2014c. Aiheet. Hyvinvointi ja terveyserot. Eriarvoisuus. Vähemmistöt ja erityisryhmät. Vammaisuus eriarvoisuuden aiheuttajana. Verkkodokumentti. <<http://www.thl.fi>>. Luettu 1.3.2015.

Terveiden ja hyvinvoinnin laitos 2014d. Vammaisuus. Vammaispalveluiden käsikirja. Henkilökohtainen apu. Verkkodokumentti. <www.thl.fi>. Luettu 28.2.2015.

Toimintaterapeuttiliitto 2014. Materiaalipankki. Kannanotot ja suositukset. Ammattieettiset ohjeet. Verkkodokumentti.
<<http://www.toimintaterapeuttiliitto.fi/materiaalipankki/kannanotot-ja-tiedotteet.html>>. Luettu 20.10.2014.

Tuomi, Jouni – Sarajärvi, Anneli 2009. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. 10. uudistettu laitos. Helsinki: Tammi.

Turku, Riikka 2007. Muutosta tukemassa. Valmentava elämäntapaohjaus. Helsinki: Edita Prima Oy.

Validia Asuminen n.d. a. Vammaiselle henkilölle. Toimipaikat. Lahden Validia-talo. Verkkodokumentti. <www.validia-asuminen.fi>. Luettu 22.9.2014.

Validia Asuminen n.d. b. Vammaiselle henkilölle. Palvelumme. Henkilökohtainen apu. Verkkodokumentti. <www.validia-asuminen.fi>. Luettu 8.3.2015.

Valtonen, Anu 2005. Ryhmäkeskustelut – Millainen metodi? Teoksessa Ruusuvuori, Johanna – Tiittula, Liisa (toim.): Haastattelu. Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus. Tampere: Vastapaino. 223 – 241.

Vilkka, Hanna 2005. Tutki ja kehitä. Kustannusosakeyhtiö Helsinki: Tammi.

Yhdenvertaisuuslaki 1325/2014. Annettu Helsingissä 30.12.2014.

